

De efficiëntie van de studievoortgangsbetwisting geëvalueerd

Naam: Thoelen Dries (1131323)

Opleiding: Master Rechten (Major Rechtsbedeling)

Academiejaar: 2016-2017

Promotor: prof. dr. Steven VAN GARSSE

Samenvatting

Dat het onderwijsrecht de laatste twintig jaar aan een grondige (r)evolutie bezig is, kan niemand ontkennen. De modale student(e) is mondiger en kritischer geworden en staat nu meer dan ooit op zijn of haar rechten. Waar vroeger de ouders nog de kant van de leerkracht kozen, kiezen ze nu meer en meer partij voor hun zoon of hun dochter. Er heerst een discussie of het wel wenselijk is dat studenten procederen in plaats van studeren voor hun diploma's en getuigschriften. Deze discussie doet in deze masterscriptie niet ter zake.

Het feit is dat studenten nu eenmaal rechten en plichten hebben. Een recht is immers zo effectief als de rechtsbescherming die hieraan gekoppeld wordt. Een ontvankelijk en gegrond beroep ingesteld tegen een voor de student(e) nadelige studievoortgangsbeslissing moet resulteren in een rechtzetting van de situatie. Maar dit is niet altijd evident, zoals doorheen deze masterscriptie zal blijken. Onderwijs is een bevoegdheid van de Gemeenschappen in België, hierdoor verschillen de regels inzake de beroepsmodaliteiten per deelstaat. Alleen een student(e) aan een Vlaamse of Nederlandstalige Brusselse hogeschool of universiteit kan naar de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen stappen na uitputting van alle interne beroepen. Voor een student(e) aan een Waalse of een Franstalige Brusselse hogeschool of universiteit staat nog enkel de beroepsmogelijkheid bij de Raad van State open na uitputting van alle interne beroepen. Het is vanzelfsprekend dat dit verwarring creëert bij een uitwisselingsstudent(e) van een Nederlandstalige of Franstalige hogeschool of universiteit.

Het onderzoeksopzet van deze masterscriptie is om te komen tot een verbeterde werking van de studievoortgangsbetwisting. De onderzoeksvraag luidt dan ook als volgt : "Hoe kan het huidig systeem van studievoortgangsbetwistingen efficiënter gemaakt worden". De onderzoeksmethodes die hiervoor worden aangehaald zijn de beschrijvende, vergelijkende en evaluatieve onderzoeksmethode.

Woord vooraf

Deze masterscriptie is tot stand kunnen komen dankzij de hulp van mijn promotor Prof. Dr. Steven Van Garsse voor zijn advies en correcties die hij mij gedurende het proces verschafte.

Graag zou ik ook mijn ouders en mijn broers willen bedanken voor hun steun tijdens de periode waarin deze masterscriptie tot stand is kunnen komen.

Ook wil ik u, de lezer, bedanken voor uw interesse in dit boeiend onderwerp.

Inhoudstabel

Hoofdstuk I.	Inleiding : de studievoortgangsbeslissing.....	1
Hoofdstuk II.	Vergelijkend onderzoek	3
A.	De verschillende beroepsprocedures onderverdeeld naar onderwijsniveau en Gemeenschap	3
1.	De verschillende beroepsprocedures in het Nederlandstalig basisonderwijs	3
2.	De verschillende beroepsprocedures in het Nederlandstalig secundair onderwijs	3
3.	De verschillende beroepsprocedures in het Nederlandstalig hoger en universitair onderwijs	4
4.	De verschillende beroepsprocedures in het Franstalig basisonderwijs	5
5.	De verschillende beroepsprocedures in het Franstalig secundair onderwijs	5
6.	De verschillende beroepsprocedures in het Franstalig hoger en universitair onderwijs	6
7.	De verschillende beroepsprocedures in het Duitstalig basis- en secundair onderwijs	7
8.	De verschillende beroepsprocedures in het Duitstalig hoger onderwijs	7
B.	De vergelijking tussen de verschillende beroepsprocedures van de verschillende Gemeenschappen naargelang het onderwijsniveau	8
1.	Vergelijking tussen de beroepsprocedures van het basis- en secundair onderwijs.....	8
2.	Vergelijking tussen de beroepsprocedures van het hoger en universitair onderwijs.....	9
Hoofdstuk III.	Evaluatieve onderzoek	11
A.	Evaluatie van de interne beroepsprocedures op het basis- en secundair onderwijsniveau ..	11
B.	Evaluatie van de externe beroepsprocedures op het basis- en secundair onderwijsniveau .	11
C.	Evaluatie van de interne beroepsprocedures op het hoger en universitair onderwijsniveau	12
D.	Evaluatie van de externe beroepsprocedures op het hoger en universitair onderwijsniveau	15
1.	De oprichting van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen	15
2.	De bevoegdheid van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangs-beslissingen en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur.....	16
3.	De werklast van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen	21
4.	Naar een federalisering en bevoegdheidsuitbreiding van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen?	22
Hoofdstuk IV.	De interne en externe beroepsprocedures.....	23
A.	Het verschil tussen de interne en externe beroepsprocedures en de voor- en nadelen.....	23
B.	De interne en externe beroepsprocedures in de praktijk.....	23
Hoofdstuk V.	Voorstel tot hervorming van de studievoortgangsbetwistingsprocedures	27
A.	Voorstel tot hervorming van de studievoortgangsbetwisting op het niveau van het basis- en secundair onderwijs.	27

1. De hervorming van de interne beroepsprocedure	27
2. De hervorming van de externe beroepsprocedure	28
B. Voorstel tot hervorming van de studievoortgangsbetwisting op het niveau van het hoger en universitair onderwijs.	29
1. De hervorming van de interne beroepsprocedure	29
2. De hervorming van de externe beroepsprocedure	30
3. Voorstel voor het invoeren van de "class action (lawsuit)" of de groepsvordering	33
C. Voorstel tot een vereenvoudigde verzoekschrift voor de studievoortgangsbetwisting.	37
D. Tussenconclusie : de vermindering van de werklast bij de Raad van State door de voorgestelde hervorming.	39
Hoofdstuk VI. Conclusie : de impact van de voorgestelde hervorming op de efficiëntie van de studievoortgangsbetwisting.	40
Lijst van geraadpleegde werken	42

Hoofdstuk I. Inleiding : de studievoortgangsbeslissing.

Wie kan een studievoortgangsbeslissing aanvechten? De student(e) die getroffen werd door de studievoortgangsbeslissing. Dit lijkt evident maar het is niet altijd evident. Als de leerling(e) minderjarig is dan kunnen enkel de ouders of voogd het beroep instellen, tenzij het gaat om een ontvoogde (minderjarige) leerling(e). Als de student(e) meerderjarig is dan kan de student(e) zelf het beroep instellen.

Wat is een studievoortgangsbeslissing? Volgens artikel I.3, 69° van de Vlaamse Codex Hoger Onderwijs is een studievoortgangsbeslissing : een examenbeslissing over het al dan niet slagen op een vak, een examentuchtbeslissing in het geval van examenfraude, de toekenning of weigering van een bewijs van bekwaamheid (bijv. de toekenning van credit na het slagen op een vak), de toekenning of weigering van een vrijstelling wanneer men een vergelijkbare vak aan een andere hogeschool of universiteit gevolgd heeft, het opleggen van een schakel- en/of voorbereidingsprogramma als voorwaarde voor het volgen van een masteropleiding, het opleggen van een maatregel van studievoortgangsbewaking waarbij men de student(e) een minimum aan te behalen studiepunten oplegt op straffe van uitsluiting voor een hele studierichting, het weigeren van het opnemen van een bepaald opleidingsonderdeel bij het samenstellen van het geïndividualiseerd traject in een diplomacontract (maar volgens het Grondwettelijk Hof ook in een creditcontract of een examencontract¹) waarvoor men nog niet eerder ingeschreven is geweest². De bovenstaande beschrijving slaat enkel op de studievoortgangsbeslissingen in het hoger onderwijs. Om een volledig omschrijving van het begrip studievoortgangsbeslissing te geven moet hieraan worden toegevoegd dat ook de toekenning of de weigering van een getuigschrift basisonderwijs uit te reiken na het zesde leerjaar en de toekenning of weigering van een A-attest, B-attest of C-attest op het einde van de 1ste, 2de of 3de graad studievoortgangsbeslissingen zijn.

Waar kan de student(e) een studievoortgangsbeslissing aanvechten? In de eerste plaats in zijn/haar eigen school zelf. De meeste onderwijsinstellingen hebben een eigen beroepsinstantie. Indien de student(e) het niet eens is met de beslissing van de interne beroepsinstantie dan kan de student(e) naar de Raad voor betwistingen inzake Studievoortgangsbeslissingen³ of naar de Raad van State stappen. Er bestaat ook een mogelijkheid voor de student(e) om bij de burgerlijke rechter een procedure in kort geding op te starten en door middel van een dwangsom een herbeoordeling van de bestreden beslissing te bekomen⁴.

Wanneer kan een student(e) een studievoortgangsbeslissing aanvechten? Enkel als de student(e) negatief getroffen werd door een studievoortgangsbeslissing en dus een concreet belang heeft. De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen of de Raad van State zal het belang moeilijk aanvaarden indien de student(e) geen onvoldoende heeft maar een 18 op 20 wilde halen

¹ GwH 27 januari 2011, nr. 8/2011.

² Art. I.3, 69° Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap.

³ Enkel indien het student betreft die aangesloten is aan een Nederlandstalige hogeschool of universiteit. De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen had voor de naamwijziging de benaming Raad voor examenbetwistingen. Zie art. 81 en 82 Decreet van 30 april 2004 betreffende de flexibilisering van het hoger onderwijs in Vlaanderen en houdende dringende onderwijsmaatregelen, *BS* 12 oktober 2004, 27295. (inmiddels opgeheven)

⁴ Aangezien het altijd mogelijk is om een bestuur via de burgerlijke rechter door middel van een dwangsom van gedachten te doen veranderen wordt in deze masterscriptie hier niet verder op ingegaan.

terwijl hij/zij een 16 op 20 als resultaat op het examen heeft behaald. Het belang zal makkelijker aanvaard worden als de student(e) een 8 op 10 of een 9 op 10 heeft behaald en ofwel een tweede zittijd van het vak moet doorlopen ofwel het vak volgend academiejaar moet overdoen terwijl de student als het beroep ontvankelijk en gegrond wordt verklaard geslaagd zou zijn op het opleidingsonderdeel. Het belang wordt algemeen aanvaard als een student(e) een B-attest of een C-attest heeft gekregen waardoor hij/zij respectievelijk een andere studierichting moet aanvatten of niet naar het volgend schooljaar mag overgaan.

Waarom zou een student(e) een studievoortgangsbeslissing aanvechten? De gemiddelde student is assertiever geworden en meer overtuigd van zijn eigen gelijk. Door de juridisering van het onderwijs vechten studenten steeds vaker een voor hen nadelige studievoortgangsbeslissing aan. Ze worden hierin vaak gesteund door hun ouders die meer partij trekken voor hun zoonlief of dochterlief dan twintig jaar geleden. Als de student(e) vindt dat de beslissing van de school onredelijk is (het redelijkheidsbeginsel), de beslissing van de school genomen is zonder over alle noodzakelijke informatie te beschikken (het zorgvuldigheidsbeginsel) of in het geval van een tuchtsanctie zonder de student(e) zelf te horen (de hoorplicht), de school belangrijke informatie heeft achtergehouden (het fair-play beginsel) en/of zich ongelijk behandeld voelt (het gelijkheidsbeginsel), zijn/haar vertrouwen door positieve feedback tijdens tussentijdse evaluaties van een project ziet geschaad worden door de uiteindelijke beoordeling (het vertrouwensbeginsel), meent dat de school haar eigen regels geschonden heeft (het *patere legem* beginsel) of dat het schoolbestuur, de beroeps- of examencommissie partijdig is (het onpartijdigheidsbeginsel) dan zal de student(e) geneigd zijn om hiertegen in te gaan⁵. Het is niet omdat een student(e) een beperkt aantal jaartekorten heeft dat hij noodzakelijk moet blijven zitten of verplicht wordt om een andere studierichting aan te vatten. Door middel van de deliberatie door de delibererende klassenraad op het niveau van het basis- of secundair onderwijs of door de examencommissie op niveau van het hoger of universitair onderwijs kan de student(e) toch toegestaan worden om over te gaan naar respectievelijk het secundair onderwijs, de volgende graad, de masteropleiding of het volgende academiejaar. Een student(e) wordt gedelibereerd als de delibererende klassenraad of de examencommissie ervan overtuigd is dat de student(e) toch de vereiste vaardigheden bezit die opgesomd staan in de eindtermen⁶.

Hoe kan men een studievoortgangsbeslissing betwisten? Hiervoor moeten we een onderscheid maken tussen een studievoortgangsbeslissing van het basisonderwijs, het secundair onderwijs en het hoger onderwijs. Aangezien onderwijs een Gemeenschapsbevoegdheid is dient er ook een onderscheid gemaakt te worden tussen de studievoortgangsbeslissing van het Nederlandstalig onderwijs, het Franstalig onderwijs en het Duitstalig onderwijs. In het volgend hoofdstuk wordt hier dieper op ingegaan.

⁵ Zie L.M. VENY, *Onderwijsrecht – I. Dragende beginselen*, Brugge, Die Keure, 2010, 277-297 en ook J. DERIDDER, *Examenbetwistingen in het hoger onderwijs*, TORB 2015-2016, afl. 4, 237-248. Zie ook J. DERIDDER, *Studievoortgangsbetwistingen*, Mechelen, Kluwer, 2012, 113-194. Zie infra (Hfdst. III, D, 2.) voor meer uitleg over de algemene beginselen van behoorlijk bestuur.

⁶ Zie ook K. WEIS en K. WILLEMS, *Gebuisd, maar toch geslaagd : delibereren omdat de student 'voldoet aan de globale opleidingsdoelen'* – *Notities bij de studiedag van 1 juni 2016 over contentieux in het onderwijs*, TORB 2016-2017, afl. 1, 84-88.

Hoofdstuk II. Vergelijkend onderzoek

A. De verschillende beroepsprocedures onderverdeeld naar onderwijsniveau en Gemeenschap

1. De verschillende beroepsprocedures in het Nederlandstalig basisonderwijs

De ouders of voogd van een minderjarige leerling(e) in een Nederlandstalige basisschool in Vlaanderen of in Brussel kunnen enkel een intern beroep bij het schoolbestuur instellen tegen een weigering tot uitreiking van een getuigschrift basisonderwijs als ze een voorafgaand overleg hebben gehad met de directeur van de school⁷. Het overleg tussen de directeur kan leiden tot een re-evaluatie van de beslissing door de delibererende klassenraad. De termijnen voor het overleg en het intern beroep worden door de basisscholen zelf vastgelegd in hun schoolreglement. De wijze waarop het intern beroep moet worden uitgeoefend staat wel beschreven in de wet : het verzoekschrift moet het voorwerp van het beroep, de grieven en een feitenrelaas bevatten en moet ondertekend en gedagtekend zijn. Het beroep wordt behandeld door een beroepscommissie bestaande uit evenveel interne leden (d.z. leden die deel uitmaken van de werking van de school en/of leden van de delibererende klassenraad) als externe leden (d.z. leden die geen connectie hebben met de school) en een voorzitter die wordt verkozen uit de groep van de externe leden. Indien de ouders of voogd van de minderjarige leerling(e) het niet eens is met de beslissing van de beroepscommissie dan moeten ze een administratief beroep instellen bij de Raad van State.

2. De verschillende beroepsprocedures in het Nederlandstalig secundair onderwijs

Een meerderjarige leerling(e) of een minderjarige leerling(e) samen met zijn of haar ouders of een voogd van een Vlaamse of Nederlandstalige Brusselse secundair onderwijs dient eerst overleg met de directeur aan te vragen als hij het niet eens is met de beslissing van de delibererende klassenraad om een B-attest of een C-attest aan de betrokken leerling toe te kennen⁸. De directeur beslist na het overleg of hij de delibererende klassenraad al dan niet terug laat samenkomen. Deze delibererende klassenraad dient opnieuw een deliberatie uit te voeren. Indien deze beslissing ongunstig is voor de leerling(e) of indien de directeur weigert om de delibererende klassenraad terug samen te roepen dan kan de leerling(e) een beroep instellen tegen deze beslissing bij de beroepscommissie⁹. De beroepscommissie bestaat uit evenveel interne leden als externe leden en één voorzitter die tot de groep de externe leden moet behoren¹⁰. De termijnen om een overleg met directeur aan te vragen of om een beroep in te stellen bij de beroepscommissie staan beschreven in het schoolreglement van de school zelf en kunnen dus verschillen van school tot school. Dit was echter niet altijd zo, voor de afschaffing¹¹ van artikel 115/14 Vlaamse Codex Secundair

⁷ Art. 37/1 en art. 55 Decreet van 25 februari 1997 basisonderwijs, BS 17 april 1997, 8972. (hierna afgekort als Decreet basisonderwijs)

⁸ Art. 115/6, § 4 Besluit van de Vlaamse Regering van 17 december 2010 houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs, BS 24 juni 2011, 37028. (hierna afgekort als Codex secundair onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap)

⁹ Art. 123/15 Codex secundair onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap.

¹⁰ Art. 123/17 Codex secundair onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap.

¹¹ Art. 115/14 Codex secundair onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap werd opgeheven door art V.8 Decreet van 4 april 2014 houdende diverse maatregelen betreffende de rechtspositie van leerlingen in het basis- en secundair onderwijs en betreffende de participatie op school, BS 20 augustus 2014, 61050.

Onderwijs¹² werd de beroepstermijn voor het overleg en voor het beroep bij de beroepscommissie vastgesteld op drie werkdagen. De school dient echter wel een redelijke termijn in acht te nemen dus de duur van deze termijn mag niet zo kort zijn dat de mogelijkheid om beroep of overleg aan te vragen op een onredelijke wijze beperkt wordt. De Raad van State heeft geoordeeld dat de beroepstermijn niet mag aanvangen vooraleer de betrokkene kennis heeft kunnen nemen van de beslissing anders zou het recht op een nuttig beroep omwille van de zeer korte beroepstermijn uitgehold worden¹³. In tegenstelling tot studenten van Vlaamse hogescholen en universiteiten kan een leerling(e) van een Vlaamse secundair onderwijs zich niet wenden tot de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen voor een administratief beroep tegen de beslissing van de beroepscommissie, hij zal zijn beroep rechtstreeks moeten instellen bij de Raad van State.

3. De verschillende beroepsprocedures in het Nederlandstalig hoger en universitair onderwijs

Indien een student(e) van een Nederlandstalige hogeschool of universiteit in Vlaanderen of Brussel het oneens is met een examenresultaat dan dient hij eerst intern beroep aan te tekenen gericht aan de examencommissie binnen de hogeschool of universiteit zelf. De termijn om het intern beroep aan te tekenen zijn opgenomen in het onderwijs- en examenreglement van de hogeschool of de universiteit zelf en de Vlaamse Codex Hoger Onderwijs. De beroepstermijn bedraagt 10 kalenderdagen voor materiële vergissingen¹⁴ en 7 kalenderdagen voor studievoortgangsbeslissingen aangetast door een schending van het recht volgens de Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap¹⁵ (voor de wetwijziging van 17 juni 2016 bedroeg de beroepstermijn voor studievoortgangsbeslissingen aangetast door een schending van het recht nog 5 kalenderdagen¹⁶). Als de student(e) het niet eens is met de beslissing van de examencommissie kan hij administratief beroep aantekenen door middel van het verzoekschrift per aangetekende brief te sturen naar de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen¹⁷. De student(e) moet dit beroep instellen door middel van een verzoekschrift per aangetekende brief binnen de 7 dagen na de kennisgeving van de beslissing door de examencommissie¹⁸. De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen kan echter enkel studievoortgangsbeslissingen vernietigen en niet hervormen. De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen kan enkel toetsten of de studievoortgangsbeslissing in overeenstemming zijn met de Vlaamse onderwijsdecreten en reglementen, het onderwijs- en examenreglement van de hogeschool of universiteit en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur¹⁹ en alleen in zoverre de studievoortgangsbeslissing behoort tot één van de categorieën beschreven in artikel I.3, 69° Vlaamse Codex Hoger Onderwijs.

¹² Art. 115/14 Codex secundair onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap werd ingevoerd door art III.9 Decreet van 1 juli 2011 betreffende het onderwijs XXI, BS 30 augustus 2011, 55447.

¹³ RvS 30 september 2015, nr. 232.386.

¹⁴ Art. II.282 Besluit van de Vlaamse Regering van 11 oktober 2013 tot codificatie van de decretale bepalingen betreffende het hoger onderwijs, BS 27 februari 2014, 15979. (hierna afgekort als Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap)

¹⁵ Art. II.283 Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap.

¹⁶ Art. VII.9 Decreet van de Vlaamse Regering van 17 juni 2016 betreffende het onderwijs XXVI, BS 10 augustus 2016, 48367.

¹⁷ Art. II.285 e.v. Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap.

¹⁸ Art. II.294 Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap.

¹⁹ Art. II.291 Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap.

De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen zetelen drie leden : de voorzitter die een juridische achtergrond moet hebben en twee bijzitters die vijf jaar ervaring moeten hebben in het Nederlandstalig onderwijs²⁰. De hogeschoolstudent(e) of universiteitsstudent(e) kan enkel naar de Raad van State stappen om een cassatieberoep aan te tekenen tegen de beslissing van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen indien hij/zij alle overige rechtsmiddelen heeft uitgeput.

4. De verschillende beroepsprocedures in het Franstalig basisonderwijs

Het Franstalig basisonderwijs in Wallonië en Brussel voorziet een beroepsmogelijkheid voor de ouders of voogd van een minderjarige leerling(e) om na overleg met de directie van de school naar de Raad van beroep tegen de beslissingen tot weigering van de uitreiking van het Getuigschrift van Basisonderwijs na het lager onderwijs te stappen²¹. De modaliteiten van het beroep worden door het decreet zelf beschreven : de beroepstermijn bedraagt tien werkdagen, het beroep moet per aangetekende brief aan de administrateur-generaal van het bestuur Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek betekend worden en het beroep moet voldoende gemotiveerd zijn. Ook hier zullen de ouders of voogd de Raad van State moeten vatten als ze niet akkoord gaan met de beslissing die genomen werd door de Raad van beroep.

5. De verschillende beroepsprocedures in het Franstalig secundair onderwijs

Een meerderjarige leerling(e) of een minderjarige leerling(e) onder begeleiding van zijn of haar ouders of een voogd van een Waalse of een Franstalige Brusselse secundair school mag eerst een overleg met de verantwoordelijke klasleraar aanvragen en alle elementen die bijgedragen hebben om tot de beslissing van de klassenraad komen inzien en zelfs hiervan een kopie mits betaling van een kostprijs vragen²². Elke Franstalige secundaire school in Wallonië of in Brussel moet in een interne beroepsprocedure voorzien tegen een negatieve beslissing en de standpunten van de klassenraad en de jury verantwoordelijk voor de uitreiking van de attesten en diploma's. In tegenstelling tot de Codex secundair onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap voorziet de Codex secundair onderwijs van de Franstalige Gemeenschap wel in een vastgestelde minimumtermijn voor deze beroepsprocedure : deze mag niet minder bedragen dan 2 wekdagen (met uitzondering van zon- en feestdagen) vanaf de kennisneming van de beslissing. De interne procedures worden wel gesloten ten laatste op 25 juni voor de kwalificatieexamencommissies van juni en na 30 juni voor de klassenraden van juni, binnen 5 dagen na de deliberatie de kwalificatieexamencommissies en voor de klassenraden van september, voordat de klassenraden samenkomen om te delibereren over de resultaten van heel het jaar indien het een beslissing betreft over de weigering om een kwalificatiegetuigschrift toe te kennen betreft, in het gespecialiseerd secundair onderwijs op 10 december en 10 mei en voor beslissingen over de inschrijving in een vorm of de verandering van vorm en op 30 juni voor beslissingen over het al dan niet toekennen van getuigschriften en

²⁰ Art. II.287 Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap.

²¹ Art. 31 en 32, §1 Décret van 2 juni 2006 relatif à l'évaluation externe des acquis des élèves de l'enseignement obligatoire et au certificat d'études de base au terme de l'enseignement primaire, BS 23 augustus 2006, 41954.

²² Art. 96 Décret van 24 juli 1997 définissant les missions prioritaires de l'Enseignement Fondamental et l'Enseignement Secondaire et organisant les structures propres à les atteindre, BS 23 september 1997, 24653. (hierna afgekort als Codex secundair onderwijs van de Franstalige Gemeenschap)

attesten, alsook de inschrijving in een vorm of een verandering van vorm. Indien de meerderjarige leerling(e) of de minderjarige leerling(e) onder begeleiding van zijn of haar ouders of voogd deze interne beroepsprocedure heeft uitgeput en niet eens is met de beslissing dan kan hij binnen de tien dagen na de kennisname van de beslissing die volgt uit de interne beroepsprocedure een beroep indienen bij de beroepsinstantie²³. Naargelang het type, gewoon of gespecialiseerd, secundair onderwijs kunnen er twee beroepsinstanties zijn, een Bezwaarraad opgericht tegen de beslissingen van de klassenraad in het gewoon secundair onderwijs en een Raad van beroep tegen de beslissingen van de Klassenraden in het gespecialiseerd secundair onderwijs²⁴. Elke beroepsinstantie bestaat uit 5 vaste leden, 5 plaatsvervangende leden die benoemd worden door de Franstalige Minister van Onderwijs op voordracht van de Algemene Overlegraad voor het algemeen onderwijs of de Algemene Overlegraad voor het gespecialiseerd onderwijs en een algemene coördinator van de inspectie onderwijs verbonden aan de Franstalige Gemeenschap of zijn afgevaardigde en een voorzitter benoemd door de Franstalige Gemeenschap²⁵. De student(e) kan enkel nog administratief beroep instellen bij de Raad van State indien hij alle voorgaande rechtsmiddelen volledig doorlopen heeft.

6. De verschillende beroepsprocedures in het Franstalig hoger en universitair onderwijs

Een student(e) aan een Franstalige hogeschool of universiteit in Wallonië of Brussel kan na de proclamatie met een simpel verzoek gericht aan de jury de resultaten van de onderwijsbeoordelingen bekomen waarop de beslissing van de deliberatie gesteund is²⁶. Indien hij/zij het niet eens is met de beslissing van de jury dan moet hij/zij eerst een interne beroepsprocedure uitoefenen. De modaliteiten van deze interne beroepsprocedure (wijze waarop, bij wie en binnen welke beroepstermijn men dit beroep moet instellen) worden bepaald door de hogeschool- of universiteitsinstelling zelf²⁷. In tegenstelling tot de Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap bevat het décret paysage van de Franstalige Gemeenschap geen vastgelegde beroepstermijn. Indien de student(e) niet akkoord is met de beslissing die volgt uit de interne beroepsprocedure dan dient hij/zij zich rechtstreeks naar de Raad van State te stappen. Er bestaat immers geen equivalent van de beroepsprocedure voor de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen bij de Franstalige Gemeenschap. De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen werd door de Vlaamse Regering opgericht door de decreet rechtspositie van de student van 19 maart 2004²⁸. Er bestaat wel een overkoepelende organisatie voor universiteiten in de Franstalige Gemeenschap, nl. Le Conseil interuniversitaire de la Communauté française (hierna afgekort als CIUF), maar deze heeft geen bevoegdheid om

²³ Art. 98, §1 Codex secundair onderwijs van de Franstalige Gemeenschap.

²⁴ Art. 97, §1 Codex secundair onderwijs van de Franstalige Gemeenschap.

²⁵ Art. 97, §2 Codex secundair onderwijs van de Franstalige Gemeenschap.

²⁶ Art. 131 Décret van 7 november 2013 définissant le paysage de l'enseignement supérieur et l'organisation académique des études, *BS* 18 december 2013, 45239. (hierna afgekort als décret paysage)

²⁷ Art. 134, 2de lid, 8° décret paysage.

²⁸ Art. II.15 Décret van 19 maart 2004 betreffende de rechtspositieregeling van de student, de medezeggenschap in het hoger onderwijs, de integratie van bepaalde afdelingen van het hoger onderwijs voor de sociale promotie in de hogescholen en de begeleiding van de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, *BS* 10 juni 2004, 43763. (hierna afgekort als decreet rechtspositie van de student)

betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen op te lossen²⁹. De Raad van State treedt hier dan ook op als administratieve rechter en niet als cassatierechter.

7. De verschillende beroepsprocedures in het Duitstalig basis- en secundair onderwijs

In het Duitstalig Belgisch basis- en secundair onderwijs kunnen zowel de minderjarige leerling(e) als de ouders of voogd een weigering om een getuigschrift af te leveren of een beslissing van de klassenraad die de leerling(e) belet om naar het volgend jaar over te gaan aanvechten door eerst binnen de twee werkdagen naar de directie te stappen³⁰. De directeur heeft de mogelijkheid om binnen de drie werkdagen ofwel de beslissing van de delibererende klassenraad te bevestigen ofwel om de delibererende klassenraad opnieuw te laten vergaderen. Indien de leerling(e) of de ouders het oneens zijn met de oorspronkelijke door de directeur bevestigde beslissing of de heroverwogen beslissing van de delibererende klassenraad dan kunnen ze binnen de tien dagen na de kennisname van de beslissing een zaak aanspannen bij de raad van beroep. Het beroep wordt ingesteld door een aangetekende brief met een inhoudelijke motivering van het beroep te versturen naar de Ministerie van de Duitstalige Gemeenschap en een afschrift hiervan te overhandigen aan de directie. De raad van beroep kan enkel de beslissingen van de delibererende klassenraad vernietigen, de klassenraad moet bij de vernietiging een nieuwe beslissing nemen. Indien de ouders of leerling(e) niet akkoord gaan met de beslissing van de raad van beroep dan kunnen ze in laatste administratieve aanleg zich tot de Raad van State wenden.

8. De verschillende beroepsprocedures in het Duitstalig hoger onderwijs

In de Duitstalige Gemeenschap bestaat er maar één hogeschool, namelijk de *Autonome Hochschule in der Deutschsprachigen Gemeinschaft* (hierna afgekort als AHS-DG). De regels die het beroep inzake de studievoortgangsbeslissingen regelen zijn dan ook niet te vinden in een decreet van de Duitstalige Gemeenschap, zelfs niet in het oprichtingsdecreet van de AHS-DG³¹, maar wel in het onderwijsreglement van de AHS-DG zelf³². De student(e) heeft 3 werkdagen na kennisname van de examencijfers de tijd om het beroep in te stellen middels een vormvrije brief gericht aan de voorzitter van de raad van beroep en het beroep moet zelf gegrond zijn. De student(e) ontvangt van de voorzitter van de raad van beroep een gedateerd afschrift van het beroep. De directeur wordt onmiddellijk op de hoogte gebracht betreffende het ingediende beroep. Binnen de twee werkdagen na het indienen van het beroep wordt de raad van beroep samengesteld om uitspraak te doen over de zaak. De raad van beroep bestaat uit één vertegenwoordiger van de raad van bestuur, de directeur, de voorzitter van de raad van beroep en twee docenten die vreemd zijn aan de oorzaak van het beroep. De raad van beroep kan personen verhoren en experts aanstellen. De raad van beroep kan enkel een beslissing nemen als ten minste 4 leden aanwezig zijn³³. Twee

²⁹ Art. 12 Décret van 9 januari 2003 relatif aux organes d'avis en matière de politique scientifique et universitaire et à la concertation entre les différents organes consultatifs de l'enseignement supérieur, *BS* 31 januari 2003, 4327.

³⁰ Art. 38 en 39 Dekret van 31. augustus 1998 über den Auftrag an die Schulträger und das Schulpersonal sowie über die allgemeinen pädagogischen und organisatorischen Bestimmungen für die Regelschulen, *BS* 24 november 1998, 37687.

³¹ Sonderdekret van 21 februari 2005 zur Schaffung einer autonomen Hochschule, *BS* 3 juni 2005, 25908.

³² §40 en §41, "Allgemeine Prüfungsordnung der AHS", Die verschiedenen Ordnungen der AHS, www.ahs-dg.be/PortalData/13/Resources//2016-08-29 - Ordnungen AHS.pdf, 34.

³³ §42, *Ibid.*, 34-35.

werkdagen na het inleiden van het beroep moet de raad van beroep beslissen of er sprake is van een onregelmatigheid bij het inschrijven van het examen, bij het examen zelf, bij de verbetering van het examen of bij het vrijgeven van de examencijfers. Als er geen onregelmatigheid wordt vastgesteld dan wordt het beroep verworpen. In beide gevallen moet de raad van beroep zijn beslissing motiveren. De raad van beroep moet bij meerderheid beslissen en stemonthouding is niet toegelaten. Bij een situatie waar er evenveel voor als tegen stemmen zijn, wordt het beroep als verworpen verklaart. De indiener van het beroep wordt binnen de twee werkdagen schriftelijk geïnformeerd over de beslissing van de raad van beroep³⁴. Als er een uitspraak wordt aangenomen dan moet de examencommissie bijeengeroepen worden om een nieuwe beslissing binnen een termijn van de twee werkdagen volgend op de uitspraak. De examencommissie kan enkel een nieuwe beslissing nemen als er minstens 4 leden aanwezig zijn. De student(e) ontvangt binnen de twee werkdagen daaropvolgend een schriftelijke uiteenzetting van de nieuwe beslissing van de examencommissie³⁵. Indien de student(e) niet akkoord gaat met de nieuwe beslissing van de examencommissie dan staat er nog enkel een beroepsmogelijkheid open bij de Raad van State³⁶.

B. De vergelijking tussen de verschillende beroepsprocedures van de verschillende Gemeenschappen naargelang het onderwijsniveau

1. Vergelijking tussen de beroepsprocedures van het basis- en secundair onderwijs

Op het niveau van de basisscholen en het secundair onderwijs valt op dat bij de Nederlandstalig onderwijs in Vlaanderen en Brussel de beroepsprocedure volledig geregeld wordt in het schoolreglement van de Vlaamse en Nederlandstalige Brusselse basisschool of secundaire school zelf, terwijl bij de Franstalig onderwijs in Wallonië en Brussel en de Duitstalige onderwijs in Oost-België de modaliteiten van het beroep volledig door de decreten van respectievelijk de Franstalige Gemeenschap en de Duitstalige Gemeenschap geregeld worden. Het nadeel hiervan is dat de beroepsmodaliteiten voor de studievoortgangsbetwisting in het Vlaamse Gemeenschap kunnen verschillen per basisschool en per secundaire school. Dit komt de rechtszekerheid niet ten goede : het enige houvast wat de rechtszoekende heeft is dat de termijn redelijk moet zijn. De rechtspraak van de Raad van State heeft dit probleem van rechtsonzekerheid reeds willen verhelpen door het aanvangsmoment van de redelijke termijn vast te leggen vanaf de ontvangst van de beslissing³⁷. Deze redelijke termijn bedraagt bij de meeste Vlaamse scholen 3 kalenderdagen (uitgezonderd feest- en zondagen, dit is nog een restant van het opgeheven art. 115/4 Vlaamse Codex Secundair Onderwijs), terwijl bij de Franstalige scholen de beroepstermijn 10 werkdagen bedraagt voor het basisonderwijs en tenminste 2 weekdagen bedraagt voor de interne beroepsprocedure in het secundair onderwijs en 10 dagen bedraagt voor de beroepsprocedure bij de Bezwaarraad opgericht tegen de beslissingen van de klassenraad in het gewoon secundair onderwijs en een Raad van beroep tegen de beslissingen van de Klassenraden in het gespecialiseerd secundair onderwijs voor het secundair onderwijs. Bij het Duitstalig basis en secundair onderwijs is de beroepstermijn 3 werkdagen voor het overleg met de directeur en 10 dagen voor de raad van beroep.

³⁴ §43, Ibid., 35.

³⁵ §44, Ibid., 35.

³⁶ §45, Ibid., 35.

³⁷ *Supra* voetnoot 13.

2. Vergelijking tussen de beroepsprocedures van het hoger en universitair onderwijs

Op het hogeschool en universitair niveau valt op te merken dat enkel de Vlaamse Gemeenschap een Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen heeft. De termijn voor het intern beroep in de Nederlandstalige hogescholen en universiteiten is bepaald door een Vlaams Besluit terwijl de beroepstermijnen voor de Franstalige en Duitstalige hogescholen en universiteiten bepaald worden door het onderwijsreglement van de hogeschool of universiteit zelf. De termijn om naar de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen te stappen bedraagt slechts 7 dagen³⁸, terwijl de termijn om beroep aan te tekenen bij de Raad van State 60 dagen bedraagt³⁹. De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen kan, zoals al eerder werd gezegd, enkel toetsen of de studievoortgangsbeslissing in overeenstemming is met de algemene beginselen van behoorlijk bestuur, de onderwijsdecreten van de Vlaamse Gemeenschap en het onderwijsreglement van de hogeschool of universiteit zelf⁴⁰ en enkel in zoverre het een studievoortgangsbeslissing betreft in de zin van artikel I.3, 69° Vlaamse Codex Hoger Onderwijs. In dit opzicht is het toetsingskader van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen beperkter dan het toetsingskader van de Raad van State : de Raad van State kan ook toetsen of er sprake is van machtsoverschrijding of machtsafwendings⁴¹. De Raad van State heeft de bevoegdheid om te toetsen of de studievoortgangsbeslissingen in overeenstemming is met de federale wetten, Koninklijke Besluiten en Ministeriële Besluiten en de decreten en Ministeriële Besluiten op het niveau van de Gemeenschappen en Gewesten, terwijl de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen enkel kan toetsen aan de decreten en Ministeriële Besluiten van de Vlaamse Gemeenschap. Tegen de beslissing van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen kan een cassatieberoep worden ingesteld bij de Raad van State, terwijl er geen cassatieberoep bestaat tegen een beslissing van de Raad van State zelf.

Zowel de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen als de Raad van State zijn administratieve rechtscolleges die met hun arresten zich evenwel niet in de plaats mogen stellen van de oorspronkelijke overheid. Hierin schuilt er zich echter een probleem. Hoe kunnen deze administratieve rechtscolleges optreden tegen een (on)bewust dubbelzinnig opgestelde examenvraag? Een praktijkvoorbeeld hiervan is een examenvraag Zaken en Contractenrecht die luidt als volgt : "Is eigendomssplitsing mogelijk onder de grond van het Belgisch contractenrecht?". Indien een groot merendeel van de studenten deze vraag beantwoord door de theorie van mede-eigendom toe te passen en de docent dit antwoord als fout aanduidt door te stellen dat hij "onder de grond" letterlijk bedoelde en het antwoord moest bestaan uit de toepassing van erfpacht bovengronds en erfdiensbaarheid ondergronds, begaat de examencommissie, die de docent in zijn redenering volgt, hier dan een schending van het redelijkheidsbeginsel en is de beslissing van de examencommissie dan kennelijk onredelijk? Zo ja, dan kan de Raad voor betwistingen inzake

³⁸ *Supra* voetnoot 18.

³⁹ Art. 4 Besluit van de Regent van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, *BS* 23 augustus 1948, 6821. (hierna afgekort Regentbesluit rechtspleging RvS)

⁴⁰ *Supra* voetnoot 19.

⁴¹ Art. 14, §1 Gecoördineerde wetten op de Raad van State van 12 januari 1973, *BS* 21 maart 1973, 3461. (hierna afgekort als RvS-wet)

studievoortgangsbeslissingen of de Raad van State hiertegen optreden door een schending van de algemene beginselen van behoorlijk bestuur grondslag voor het arrest aan te voeren. Maar stelt het administratieve rechtscollege zich dan niet in de plaats van de beslissingnemende overheid (*in casu* de examencommissie)?

Wat kan een administratieve rechtscollege doen tegen de situatie waarbij een meerkeuzevraag met giscorrectie achteraf gezien twee juiste antwoorden bevat maar waarbij de docent maar één antwoord goed rekende? Als praktijkvoorbeeld om dit te verduidelijken is de hiernavolgende meerkeuzevraag Strafrecht van het academiejaar 2012-2013 : "Welke dwangmaatregel kan niet via een mini-instructie gevraagd worden?" met als meerkeuze-antwoorden : "a) Observatie, b) Huiszoeking, c) Telefoontap, d) Infiltratie met technische hulpmiddelen?" waarbij enkel "c) Telefoontap" als juist antwoord werd gerekend. Volgens artikel 28septies Strafvordering daterend voor de wetwijziging van 5 februari 2016⁴² kon echter zowel de telefoontap als de huiszoeking niet via een mini-instructie aangevraagd worden door de procureur des Konings, dus het antwoord "b) Huiszoeking" is tevens een juist antwoord.

Kan de Raad voor betwistingen inzake studievoorgangsbeslissing of de Raad van State wel ingrijpen wanneer een examentuchtsanctie te zwaar blijkt te zijn? Het volgend voorbeeld kan dit verduidelijken. Een studente krijgt een 0 op 40 op haar open boek examen omdat ze een citaat gebruikt had maar er geen bronverwijzing aan had gekoppeld. Dit is een echte zaak geweest waarbij de Raad van State de beslissing kennelijk onredelijk vond en de beslissing van de examencommissie vernietigde⁴³. Maar het is soms niet altijd zo evident. Nog een voorbeeld om dit te verduidelijken : een student rechten vergeet zijn codex voor de start van het examen na te kijken en bij een streekproefcontrole valt er een briefje uit zijn codex. Op het briefje staat wel geen leerstof op genoteerd maar wel een boodschap "veel geluk met je examen, vergeet straks niet om brood te gaan halen bij de bakker" van zijn moeder. De examentoezichter neemt geen risico's want de op het eerste zicht onschuldige boodschap zou wel eens een verborgen code kunnen bevatten en zet de student uit de zaal. Is de beslissing van de examentoezichter hier kennelijk onredelijk?

Dan is er ook de problematiek van de Vlaamse uitwisselingsstudent(e) die voor een periode in een hogeschool of universiteit van de Franstalige of de Duitstalige Gemeenschap gaat studeren. Hij verliest tijdens deze periode de mogelijkheid om een beroep in te dienen bij de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen omdat deze Raad enkel bevoegd is voor studievoortgangsbeslissingen genomen door een hogeschool of universiteit van de Vlaamse Gemeenschap⁴⁴.

Bovenstaande situaties illustreren dat er een leemte is in de rechtsbescherming van de student die door de huidige administratieve rechtscolleges niet kan opgelost worden.

⁴² Art. 63 Wet van 5 februari 2016 tot wijziging van het strafrecht en de strafvordering en houdende diverse bepalingen inzake justitie, *BS* 19 februari 2016, 13130.

⁴³ RvS 26 februari 2002, nr. 104.009.

⁴⁴ Art. I.3, 59° Codex Hoger Onderwijs : de term "student" is gedefinieerd als "de persoon ingeschreven aan een instelling". Art II.1 ev. Codex Hoger Onderwijs : instelling is gedefinieerd als "de hogescholen en de universiteiten, de instellingen van openbaar nut voor postinitieel onderwijs,...", de universiteiten en hogescholen staan opgesomd in respectievelijk Art II.2 Codex Hoger Onderwijs en Art II.3 Codex Hoger Onderwijs.

Hoofdstuk III. Evaluatieve onderzoek

A. Evaluatie van de interne beroepsprocedures op het basis- en secundair onderwijsniveau

Men zou zich kunnen afvragen wat nu het nut is van het overleg met de directeur en hierop volgend het al dan niet terug laten bijeenkomen van de delibererende klassenraad want het gaat hier namelijk om een willig administratief beroep. Een willig administratief beroep is een revaluatie van een beslissing door hetzelfde orgaan die de oorspronkelijke beslissing heeft genomen en dit oneigenlijk beroep heeft doorgaans weinig kans op slagen. Een willig administratief beroep moet normaal gezien in het bestuursrecht niet worden uitgeput om een annulatieberoep in te stellen bij de Raad van State. Maar het overleg met de directeur en zijn beslissing om de delibererende klassenraad al dan niet opnieuw te laten samenkomen is wel een voorwaarde om een beroep bij de beroepscommissie te kunnen instellen. Aangezien een leerling(e) bij een weigering van de directeur om de delibererende klassenraad terug te laten vergaderen over de bestreden beslissing evengoed een beroep bij de beroepscommissie kan instellen, verliest deze voorwaarde zijn nut en kan deze voorwaarde beter afgeschaft worden. Het beroep bij de beroepscommissie moet wel doorlopen worden om een vernietigingsberoep bij de Raad van State te kunnen instellen.

De Raad van State legt in het reeds genoemd arrest⁴⁵ impliciet een redelijke termijnvereiste op door te stellen dat een beroepstermijn van drie werkdagen die aanvangt voordat de betrokkene de kans heeft gekregen om de bestreden beslissing in ontvangst te nemen onredelijk is. De Vlaamse decreetgever zou, zoals de Waalse decreetgever al reeds heeft ingevoerd⁴⁶, terug een minimumtermijn voor het intern beroep kunnen invoeren om een dergelijk arrest van de Raad van State in de toekomst te voorkomen.

B. Evaluatie van de externe beroepsprocedures op het basis- en secundair onderwijsniveau

Het is vreemd dat de Vlaamse decreetgever de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen had opgericht voor hogeschool- en universiteitsstudenten terwijl er meer nood is aan een aangepaste administratieve rechtscollege voor minderjarige leerlingen uit het basisonderwijs en het secundaire onderwijs. Deze minderjarige leerlingen samen met hun ouders moeten in laatste administratieve aanleg nu nog naar de Raad van State gaan. De procedure voor de Raad van State is uiterst complex⁴⁷ en in tegenstelling tot de beroepsprocedure voor de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen niet kosteloos⁴⁸. De Raad van State wordt ook nu nog geconfronteerd met een hoge werklast waardoor de uitspraak van de Raad van State soms lang op zich laten wachten. De Vlaamse decreetgever zou de bevoegdheid van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen kunnen verruimen tot deze doelgroepen ofwel een nieuwe Raad kunnen oprichten bestaande uit jeugdrechters of experts gespecialiseerd in het jeugdrecht.

⁴⁵ *Supra* voetnoot 13.

⁴⁶ *Supra* voetnoten 21 en 23.

⁴⁷ O.a. meer vormvereisten waaraan voldaan moet worden. Zie art. 19 ev. RvS-Wet.

⁴⁸ Art. 30 RvS-Wet.

C. Evaluatie van de interne beroepsprocedures op het hoger en universitair onderwijsniveau

Ook zou het mogelijk moeten zijn om een "class action (lawsuit)" of ook wel een groepsvordering genoemd in te stellen. De kans dat een groepsvordering zich ook effectief voordoet mag dan wel klein zijn, ze is toch niet onbestaande zoals de volgende hypothese zal illustreren. Laten we terug gaan naar het voorbeeld van de (on)bewust dubbelzinnige opgestelde examenvraag "Is eigendomssplitsing mogelijk onder de grond van het Belgisch contractenrecht?". Stel dat van de 100 studenten 95% antwoord met mede-eigendom en slechts 5% de vraag beantwoordt met erfacht bovengronds en erfdiensbaarheid ondergronds. Achteraf blijkt dat de professor deze vraag letterlijk bedoelde en enkel het antwoord erfacht bovengronds en erfdiensbaarheid ondergronds goed rekent. Van de 95 studenten die de vraag dus foutief hebben beantwoord, heeft 40% een onvoldoende op het vak Zaken en Contractenrecht behaald. Er zijn dus 38 studenten die potentieel een beroep kunnen instellen bij de examencommissie. Maar slechts 50% van deze studenten doet dit ook effectief. 19 studenten stellen dus een beroep in bij de examencommissie met hetzelfde onderwerp. Het zou bijzonder inefficiënt zijn om deze beroepen apart te behandelen.

De termijnen om het intern beroep in te dienen zouden gelijkgeschakeld moeten worden op het niveau van het basisonderwijs, het secundair onderwijs, het hoger onderwijs en het universitair onderwijs over heel België. Dit zou niet alleen de rechtszekerheid van de student(e) ten goede komen maar ook de kwaliteit van de rechtsbescherming in het algemeen. De student(e) moet bij het indienen van zijn of haar verzoekschrift de grieven uiteenzetten waarop zijn of haar beroep gesteund is. De student(e) mag geen nieuwe middelen aanbrengen gedurende de hele procedure tot aan de Raad van State of de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen tenzij de student(e) het middel pas heeft kunnen ontwikkelen na inzage van de beslissing of het een middel van openbare orde betreft⁴⁹. De beroepstermijn moet aangepast worden aan de complexiteit van het opleidingsniveau : het hoeft geen betoog dat een beroep tegen een weigering om een getuigschrift basisonderwijs uit te reiken minder complex is en dus een kortere beroepstermijn vereist dan een examenbetwisting op het universitair niveau omdat bij het beroep tegen een toekenningsweigering van een getuigschrift basisonderwijs enkel moet nagegaan worden of de betrokken student(e) voldoet aan de eindtermen voor het basisonderwijs⁵⁰ terwijl de examenbetwisting op het universitair niveau rechtstreeks invloed heeft op het aantal behaalde creditbewijzen van de student(e) die benodigd zijn om het bachelor- of masterdiploma te behalen. De beroepstermijnen zouden ook beter uitgedrukt moeten worden in werkdagen in plaats van kalenderdagen, want het zou anders praktisch onmogelijk worden voor de student(e) om juridisch advies in te winnen binnen de korte beroepstermijn als zijn of haar raadsman zelf niet tijdens het weekend werkt. Als door de korte termijn om beroep aan te tekenen bij de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen de student(e) onmogelijk juridisch advies kan inwinnen of zich kan laten vertegenwoordigen door een advocaat dan zou dit de kwaliteit van de rechtsbescherming zeker niet ten goede komen.

⁴⁹ Zie J. DERIDDER, *Examenbetwistingen in het hoger onderwijs*, TORB 2015-2016, afl. 4, 235 en ook R.Stvb. 30 juni 2015, nr. 2015/088.

⁵⁰ Art. 53 Decreet basisonderwijs.

De beslissingen van een examen- of scriptiecorrector die leiden tot het toekennen van een onvoldoende (9 op 20 of lager) zijn eigenlijk een bestuurshandeling⁵¹, omdat het een eenzijdige (de beslissing wordt enkel door de examinerator genomen) individuele (de beslissing heeft enkel betrekking op de student in kwestie) rechtshandeling (dit is een handeling die rechtsgevolgen beoogt teweeg te brengen) is die uitgaat van een bestuur⁵² en die gericht is tot één of meerdere bestuurs (in casu de student) of een ander bestuur. De bestuurshandelingen moeten uitdrukkelijk gemotiveerd worden volgens de formele motiveringswet⁵³. In de praktijk gebeurt dit door de student(e) inzage van het examen te verlenen waardoor de student(e) de redenen achter het onvoldoende examencijfer kan ontdekken. De formele motiveringswet vereist echter dat de motivering aan de beslissing zelf wordt toegevoegd⁵⁴ waardoor er zich een probleem kan stellen door de inzage achteraf te organiseren. Een mogelijke oplossing hiervoor zou kunnen zijn om de inzage digitaal ter beschikking te stellen zoals dit al reeds gebeurde voor het toelatingsexamen geneeskunde van het academiejaar 2016-2017⁵⁵. De Nederlandstalige hogescholen en universiteiten hebben echter een specifieke motiveringsplicht die beschreven staat in de Vlaamse Codex Hoger Onderwijs⁵⁶. Aangezien de formele motiveringswet van aanvullend recht is, wordt deze door de motiveringsbepalingen van de Vlaamse Codex Hoger Onderwijs buitenspel gezet omwille van het rechtsprincipe *lex specialis derogat legi generali*⁵⁷. In de praktijk zal het verschil niet zo groot zijn aangezien de Vlaamse decreetgever de bepalingen inzake motivering gebaseerd heeft op de formele motiveringswet⁵⁸. De motiveringplicht krijgt een ander invulling naargelang het gaat over theoretische schriftelijke examens, mondelinge examens of praktische vaardigheden (zoals papers, scripties, stages, voorstellingen). Bij de theoretische examens is het al voldoende dat de student(e) aan de hand van de puntenverdeling zelf kan achterhalen waarom hij/zij niet geslaagd is op het examen. In het geval van mondelinge examens is een eenvoudige vermelding van het examencijfer geen afdoende motivering en moet de examinerator tijdens het examen notities nemen. De motivering zal dan moeten bestaan uit opmerkingen die hun grondslag vinden in deze notities⁵⁹. De motiveringsplicht wordt nog strenger beoordeelt wanneer het gaat om praktische vaardigheden. Wanneer er eindtermen uitgevaardigd zijn voor de praktische vaardigheden dan moet de motivering minstens de eindtermen bevatten waaraan de student(e) niet voldoet^{60, 61}.

⁵¹ Art. 1 Wet van 29 juli 1991 betreffende de uitdrukkelijke motivering van de bestuurshandelingen, BS 19 september 1991, 19976. (hierna afgekort als de formele motiveringswet).

⁵² Art. 14 RvS-wet. Aangezien examenbetwisting van het Nederlandstalige hoger of universitair onderwijs voor de oprichting van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen een bevoegdheid was van de Raad van State kunnen we ervan uitgaan dat (een personeelslid van) een hogeschool of een universitaire onderwijsinstelling die een studievoortgangsbeslissing neemt een bestuur is in de zin van art. 14 RvS-wet.

⁵³ Art. 2 formele motiveringswet.

⁵⁴ Art. 3 formele motiveringswet : "De opgelegde motivering **moet in de akte ...**"

⁵⁵ Kabinet Vlaams minister van onderwijs, *Deelnemers toelatingsexamen arts en tandarts kunnen na afloop examen online inkijken*, onderwijs.vlaanderen.be/nl/deelnemers-toelatingsexamen-arts-en-tandarts-kunnen-na-afloop-examen-online-inkijken.

⁵⁶ Zie Art. II.281 Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap.

⁵⁷ Wat vrij vertaald betekent : de bijzondere wet primeert op de algemene wet.

⁵⁸ Ontwerp van het decreet betreffende de rechtspositieregeling van de student, de medezeggenschap in het hoger onderwijs, de integratie van bepaalde afdelingen van het hoger onderwijs voor de sociale promotie in de hogescholen en de begeleiding van de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, *Parl.St.* VI. Parl. 2003-2004, nr. 1960/1, 15.

⁵⁹ R.Stvb. 7 augustus 2014, nr. 2014/112.

⁶⁰ R.Stvb. 18 december 2014, nr. 2014/400.

⁶¹ Zie F. CHARLIER, A. COOLSAET, G. DEBERSAQUES, D. DECOCK, J. DERIDDER, S. DE SOMER, J. DUJARDIN, I. OPDEBEEK, B. PEETERS, M. RYCKASEYS, E. VAN DE VELDE, S. VAN GARSSE, A. VAN REGENMORTEL, S. VERBIST en R. VERCRUYSSSEN, *De formele motivering van bestuurshandelingen*, Brugge, Die Keure, 2013, 336 en 365-369.

De termijnen zouden ook geschorst moeten worden zolang de student(e) nog geen inzage van het examen heeft kunnen verkrijgen. De Nederlandstalige universiteiten en hogescholen zijn door het Decreet openbaarheid van bestuur van de Vlaamse Gemeenschap⁶² en de Wet openbaarheid van bestuur⁶³ gebonden, de Franstalige hogescholen en universiteiten zijn door het Decreet openbaarheid van bestuur van de Franstalige Gemeenschap⁶⁴ en de Wet openbaarheid van bestuur gebonden en de *Autonome Hochschule in der Deutschsprachigen Gemeinschaft* (AHS-DG) is door het Decreet openbaarheid van bestuur van de Duitstalige Gemeenschap⁶⁵ en de Wet openbaarheid van bestuur gebonden om inzage te verlenen in het examenexemplaar die de student(e) heeft ingevuld⁶⁶. De termijn voor het intern beroep begint te lopen vanaf het moment dat de examenresultaten bekend worden gemaakt en zullen niet geschorst worden als de student(e) nog geen inzage heeft kunnen verkrijgen in zijn/haar eigen examenkopij. Aangezien de termijnen om het intern beroep in te dienen zeer kort zijn (Nederlandstalige hogescholen en universiteiten : 10 kalenderdagen voor materiële vergissingen⁶⁷ en 7 kalenderdagen voor schendingen van het recht⁶⁸, Franstalige hogescholen en universiteiten : bepaald door het onderwijsinstelling zelf⁶⁹, AHS-DG : 3 werkdagen⁷⁰) en de beroepstermijn niet geschorst wordt totdat de student inzage heeft kunnen krijgen van het examen, zal een student(e) zeer snel geneigd zijn om soms ondoordacht een intern beroep in te stellen. Dit leidt tot een hogere werklust van de examencommissies en bijgevolg ook langere wachttijden voor een uitspraak wat de efficiëntie van de studievoortgangsbetwisting niet te goede komt. Tevens zou dit tot misbruiken (en een schending van het fair-play beginsel⁷¹) kunnen leiden door het inzagemoment zolang mogelijk uit te stellen en zo een goed voorbereid beroep onmogelijk te maken voor de student(e), ware het niet dat de onderwijsinstellingen meestal zelf regels voorzien die het maximum aantal dagen vastleggen tussen de bekendmaking van de examencijfers en het inzagemoment. Deze regels zijn echter wel beleidsdoelstellingen en kunnen dus niet door de student(e) afgedwongen worden. Deze regels mogen echter niet lichtzinnig opgevat worden, want ook al zijn de regels niet afdwingbaar dan nog kan het systematisch overtreden gezien worden als onzorgvuldig bestuur en kan de student(e) wel de schending van het zorgvuldigheidsbeginsel inroepen bij de Raad van State of de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen. Het decreet openbaarheid van bestuur verplicht de onderwijsinstellingen om bij een studievoortgangsbeslissing de beroepsmogelijkheden en beroepsmodaliteiten te vermelden. Indien de onderwijsinstelling dit nalaat, begint de beroepstermijn pas 4 maanden na de kennisname van beslissing te lopen⁷².

⁶² Decreet van 26 maart 2004 betreffende de openbaarheid van bestuur, *BS* 1 juli 2004, 53371. (hierna afgekort als decreet openbaarheid van bestuur). Dit wordt bevestigd door art. II.277 Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap. J. DERIDDER, *Studievoortgangsbetwistingen*, Mechelen, Kluwer, 2012, 137-139.

⁶³ Wet van 11 april 1994 betreffende de openbaarheid van bestuur, *BS* 30 juni 1994, 17662.

⁶⁴ Décret van 22 december 1994 relatif à la publicité de l'administration, *BS* 31 december 1994, 32774.

⁶⁵ Dekret van 16 oktober 1995 über die Öffentlichkeit von Verwaltungsdokumenten, *BS* 29 december 1995, 34989.

⁶⁶ Zie K. WILLEMS, *Het recht van studenten op kopienamen van examenkopijen – Openbaarheid van bestuur in hogeronderwijsinstellingen*, TORB 2016-2017, afl. 1, 64.

⁶⁷ *Supra* voetnoot 14.

⁶⁸ *Supra* voetnoot 15.

⁶⁹ *Supra* voetnoot 27.

⁷⁰ *Supra* voetnoot 32.

⁷¹ Zie *infra* (Hfdst. III, D, 2.).

⁷² Art. 35 decreet openbaarheid van bestuur.

D. Evaluatie van de externe beroepsprocedures op het hoger en universitair onderwijsniveau

1. De oprichting van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen

De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen is, zoals hiervoor al werd aangegeven, een administratieve rechtscollege die in 2004⁷³ werd opgericht door de Vlaamse Gemeenschap. Kan de Vlaamse Gemeenschap wel een administratieve rechtscollege oprichten? Justitie is toch een federale bevoegdheid en artikel 161 van de Belgische Grondwet zegt toch dat "geen administratief rechtscollege kan worden ingesteld dan krachtens een wet"⁷⁴. Het Grondwettelijk Hof heeft echter geoordeeld dat de deelstaatregeringen krachtens artikel 10 Bijzondere Wet tot Hervorming der Instellingen impliciete bevoegd zijn voor het oprichten van een administratieve rechtscollege indien het noodzakelijk is voor de uitoefening van de bevoegdheid, als de bevoegdheid het toelaat om een regeling uit te werken die afwijkt van de federale overheid, en indien het oprichten van een administratieve rechtscollege een marginale impact heeft op de federale bevoegdheid om hoven, rechtbanken en administratieve rechtscolleges op te richten en op de bevoegdheid van de Raad van State⁷⁵. *In casu* werd de oprichting van de Raad voor vergunningsbetwistingen toegelaten omdat de procedure voor de Raad voor vergunningsbetwistingen een reeds bestaande beroep bij de Vlaamse Regering verving door een procedure bij een onafhankelijke en onpartijdige beroepsinstantie en dus geen nieuwe beroepsmogelijkheid in het leven riep, omdat de noodzaak voor een onafhankelijk en onpartijdig beroep groot was, omdat het toekennen of weigeren van een stedenbouwkundige of milieuvergunning een afwijkende regeling inzake beroep rechtvaardigt en omdat de bevoegdheid van de Raad voor vergunningsbetwistingen een marginale weerslag heeft op de bevoegdheid van de Raad van State aangezien artikel 14, §1 RvS-wet⁷⁶ zelf de bevoegdheid van de Raad van State beperkt tot aangelegenheden die niet tot een ander administratieve rechtscollege toebehoort⁷⁷. Indien we deze leer van het Grondwettelijk Hof analoog zouden toepassen op de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen dan zouden het volgende probleem zich stellen; de oprichting van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen volgt niet uit een vervanging van een bestaande beroepsprocedure bij de deelstaten en hierdoor zal de noodzaak voor het uitoefenen van de impliciete bevoegdheid om een administratieve rechtscollege op te richten door het Grondwettelijk Hof minder snel aanvaard worden dan bij de oprichting van de Raad voor vergunningsbetwistingen. Zowel de Raad voor vergunningsbeslissingen als de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen werden namelijk opgericht om de werklust van de Raad van State te verlichten. Recent heeft het Grondwettelijk Hof een prejudiciële vraag van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen beantwoord inzake de bevoegdheid van diezelfde Raad waar het Grondwettelijk Hof kort de oprichting van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen heeft besproken⁷⁸. Het Grondwettelijk Hof kwam tot de conclusie dat de beperking van de bevoegdheid van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen tot "het weigeren van het opnemen van een bepaald

⁷³ *Supra* voetnoot 28.

⁷⁴ Art. 161 GW.

⁷⁵ GwH 27 januari 2011, nr. 8/2011, overw. B.8.6.

⁷⁶ *Supra* voetnoot 41.

⁷⁷ GwH 27 januari 2011, nr. 8/2011, overw. B.8.7.1 - B.8.11.

⁷⁸ GwH 16 februari 2017, nr. 26/2017, overw. B.7.1- B.7.3.

opleidingsonderdeel in het diplomacontract waarvoor de student(e) die een geïndividualiseerd traject volgt, zich nog niet eerder heeft ingeschreven⁷⁹, dus enkel wanneer de student(e) is ingeschreven voor een diplomacontract en niet wanneer de student(e) is ingeschreven door middel van een examencontract of een creditcontract, artikel 10 en 11 van de Grondwet schendt. Aangezien enkel rechtscolleges die bevoegd zijn een prejudiciële vraag aan het Grondwettelijk Hof kunnen stellen⁸⁰, aangezien het Grondwettelijk Hof de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen bevoegd acht voor betwistingen over de opname van een opleidingsonderdeel in een geïndividualiseerd traject, niet alleen bij diplomacontracten maar ook bij examencontracten en creditcontracten, kan men veronderstellen dat het Grondwettelijk Hof geen problemen ziet in de oprichting van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen. Omdat er geen arrest van het Grondwettelijk Hof bestaat voor de oprichting van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen analoog aan het arrest van 27 januari 2011 dient men erg voorzichtig te zijn met deze veronderstelling.

Het Grondwettelijk Hof zag in het reeds genoemde arrest van 27 januari 2011 echter wel een probleem met de beperkte termijn van 30 dagen om een beroep in te stellen bij de Raad voor vergunningsbetwistingen⁸¹, want de rechtszoekende wordt hierdoor benadeeld omdat hij voor de oprichting van de Raad voor vergunningsbetwistingen een beroepstermijn van 60 dagen had bij de Raad van State om een vergunning of een weigering om een vergunning uit te reiken te laten vernietigen. De beroepstermijn bij de Raad voor vergunningsbetwistingen werd na dit arrest aangepast naar 45 dagen⁸². Omdat de beroepstermijn van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen maar 7 dagen⁸³ bedraagt, zal het Grondwettelijk Hof deze korte termijn naar alle waarschijnlijkheid ook als problematisch beschouwen.

2. De bevoegdheid van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur

De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen is momenteel niet bevoegd om uitspraak te doen over een eventuele schadevergoedingsvordering terwijl de Raad van State deze bevoegdheid bij de Zesde Staatshervorming⁸⁴ wel toegekend heeft gekregen. Dit heeft als gevolg dat de rechtszoekende een aparte schadevergoedingsvordering moet instellen bij de burgerlijke rechter : dit zorgt niet alleen voor meer gerechtskosten voor zowel de rechtszoekende als de Belgische Staat maar ook meer werklast voor de burgerlijke rechtbanken. De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissing is tevens niet bevoegd om uitspraak te doen over de rechtsplegingsvergoeding (hierna afgekort als RPV) terwijl de Raad van State wel aan de in het gelijk gestelde partij een RPV kan toekennen⁸⁵. Maar zolang de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen niet gefederaliseerd wordt, kan de Raad volgens de huidige

⁷⁹ Art. 1.3, 69°, g) Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap.

⁸⁰ Art. 26, §2, 1° Bijzondere Wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, *BS* 7 januari 1989, 315.

⁸¹ GwH 27 januari 2011, nr. 8/2011, overw. B.13.3.3.6.5 en B.13.8.1.

⁸² Art. 4.8.11 Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening van 15 mei 2009, *BS* 20 augustus 2009, 54890. (hierna afgekort als VCRO)

⁸³ *Supra* voetnoot 18.

⁸⁴ Art. 11 RvS-wet werd ingevoerd door art. 6 Wet van 6 januari 2014 met betrekking tot de Zesde Staatshervorming inzake de aangelegenheden bedoeld in artikel 77 van de Grondwet, *BS* 31 januari 2014, 8719.

⁸⁵ Art. 30/1 RVS-wet. Zie ook art. 144 GW.

bevoegdheidsverdeling na de Zesde Staatshervorming onmogelijk de bevoegdheid gegeven worden een schadevergoeding of een RPV toe te kennen aangezien dit exclusief tot de federale bevoegdheid justitie behoort⁸⁶, tenzij een nieuwe staatshervorming deze bevoegdheid aan de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen verleent zoals ook de Raad van State deze bevoegdheid toegekend kreeg.

Zoals hiervoor al werd beschreven kan de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen enkel een marginale toetsing uitvoeren op de beslissing van de examencommissies en dit enkel om te zien of de beslissing van de examencommissie in overeenstemming is met "de decretale en reglementaire bepalingen en het onderwijs- en examenreglement" en "de algemene administratieve beginselen (van behoorlijk bestuur)"⁸⁷. De algemene beginselen van behoorlijk bestuur zijn ongeschreven regels waarvan de interpretatie van deze regels bepaald worden door de rechtspraak en de verdere uitwerking van deze regels plaatsvindt in de rechtsleer. Algemeen worden deze beginselen aanvaard als algemene beginselen van behoorlijk bestuur : de (formele en materiële) motiveringsplicht, het fair-play beginsel, het gelijkheidsbeginsel, het redelijkheidsbeginsel (en hiermee verband houdend het evenredigheidsbeginsel in tuchtzaken), het zuinigheidsbeginsel, het legaliteitsbeginsel, de hoorplicht, het *patere legem*⁸⁸ beginsel, het vertrouwensbeginsel (of ook wel het rechtszekerheidsbeginsel genoemd), het zorgvuldigheidsbeginsel, het onpartijdigheidsbeginsel,...⁸⁹.

De formele motiveringsplicht houdt onder meer in dat een bestuurlijke overheid (bijv. de delibererende klassenraad) zijn beslissing (bijv. het uitreiken van een B-attest of een C-attest) moet motiveren. De materiële motiveringsplicht vereist bovendien dat deze motivering de beslissing kan rechtvaardigen (bijv. de student(e) heeft meerdere jaarlijkse onvoldoendes op verschillende hoofdvakken)⁹⁰. De motivering mag echter niet de vorm aannemen van standaardformuleringen.

Het fair-play beginsel of ook wel het "gelijke wapen" beginsel genoemd houdt in dat het bestuur geen informatie mag achterhouden die belangrijk kan zijn voor de verdediging van een rechtszoekende (bijv. de delibererende klassenraad die de student(e) weigert mee te delen welke redenen aan de basis liggen voor de beslissing om een C-attest uit te reiken schendt niet alleen de formele en/of materiële motiveringsplicht maar ook het fair-play beginsel omdat de student(e) zich in de beroepsfase moeilijker kan verdedigen tegen deze beslissing) en dat het bestuur geen bewuste verdragingsmanoeuvres mag gebruiken in zijn handelen met de rechtszoekende (bijv. het bewust te laat meedelen van de examenresultaten waardoor de student(e) een dag verliest van zijn/haar beroepstermijn)⁹¹.

⁸⁶ Art. 144 laatste lid Grondwet bevestigt dit : "De wet kan echter, volgens de door haar bepaalde nadere regels, de Raad van State of de **federale** administratieve rechtscolleges machtigen om te beslissen over de burgerrechtelijke gevolgen van hun beslissingen."

⁸⁷ *Supra* voetnoot 19.

⁸⁸ Dit beginsel is afgeleid van het Latijnse adagium : "*patere legem quam ipse fecisti*" wat vrij vertaalt betekent : respecteer de regels die je zelf opstelt.

⁸⁹ *Supra* voetnoot 5.

⁹⁰ Zie J. DERIDDER, *Examenbetwistingen in het hoger onderwijs*, TORB 2015-2016, afl. 4, 238-240.

⁹¹ Zie L.M. VENY, *Onderwijsrecht – I. Dragende beginselen*, Brugge, Die Keure, 2010, 291-292.

Het gelijkheidsbeginsel verplicht de administratieve overheid om gelijke situaties gelijk te behandelen en ongelijke situaties ongelijk te behandelen. Dit komt vooral voor bij groepswerken waarbij een groep studenten met elkaar moesten samenwerken maar waarbij een student(e) die evenveel als de andere studenten bijgedragen heeft aan het groepswerk een lager cijfer krijgt dan de rest of een student(e) die bijna niet heeft geparticipeerd heeft aan het groepswerk hetzelfde cijfer krijgt dan de rest⁹².

Het redelijkheidsbeginsel wordt vooral toegepast als het evenredigheidsbeginsel in tuchtzaken. Een voorbeeld van onevenredig zware straf in de context van studievoortgangsbeslissingen is het sanctioneren van een student(e) die in zijn/haar codex een leeg post-it had vergeten te verwijderen met de sanctie onmiddellijke uitsluiting van het examen en een 0 op 20 wegens spieken. Een examenvraag wordt zeer zelden onredelijk bevonden omdat de professor bij zijn vraagstelling een ruime pedagogische vrijheid geniet. Alleen wanneer de examenvraag kennelijk onredelijk is, zal deze het redelijkheidsbeginsel schenden. Wanneer is een examenvraag kennelijk onredelijk? Dit is het geval wanneer een normaal, zorgvuldige professor deze vraag nooit zou stellen aan zijn studenten. Een voorbeeld van een kennelijk onredelijke vraag zou kunnen zijn : "noteer hieronder de hele geschiedenis van het Belgisch recht van 1831 tot heden" met 10 lege pagina's toegevoegd en als opschrift op het examen "de opgegeven ruimte is indicatief voor het verwachte lengte van het antwoord" of een examenvraag biologie waarvan niemand het antwoord weet "wat was er eerst : de kip of het ei?"⁹³.

Het zuinigheidsbeginsel die aan de bestuurlijke overheid oplegt om de minst economisch belastende en de minst tijdrovende maatregel te verkiezen boven de andere dure maatregelen, lijkt op het eerste zicht weinig toepassing te kunnen vinden bij de studievoortgangsbetwisting. Dit is echter wel zo indien het de school vrij staat om zelf de modaliteiten van het intern beroep vast te leggen. Men zou bijvoorbeeld kunnen opteren om het intern beroep in een echte rechtbank te laten doorgaan en beroepsrechters of gerenommeerde experts geschoold in het jeugdrecht aan te werven als externe leden van de beroepscommissie, maar dit is echter niet verzoenbaar met het zuinigheidsbeginsel waardoor men vaak de beroepscommissie laat plaats vinden in een lokaal van de school zelf en de externe leden vaak mensen van het Centrum voor Leerlingenbegeleiding zijn⁹⁴.

Het legaliteitsbeginsel beperkt de bevoegdheden van een bestuurlijke overheid tot de bevoegdheden die bij (Grond)wet zijn toegekend. Toegepast op de studievoortgangsbeslissing heeft dit tot gevolg dat de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen niet meer bevoegdheden heeft dan de bevoegdheden die de Vlaamse Codex Hoger Onderwijs aan deze Raad heeft toegekend. Concreet betekent dit dat de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen enkel kan oordelen over de verenigbaarheid van de studievoortgangsbeslissing met "de decretale en reglementaire bepalingen en het onderwijs- en examenreglement" en "de algemene administratieve beginselen (van behoorlijk bestuur)"⁹⁵ in

⁹² Zie L.M. VENY, *Onderwijsrecht – I. Dragende beginselen*, Brugge, Die Keure, 2010, 277-297 en ook J. DERIDDER, *Examenbetwistingen in het hoger onderwijs*, TORB 2015-2016, afl. 4, 240.

⁹³ Zie L.M. VENY, *Onderwijsrecht – I. Dragende beginselen*, Brugge, Die Keure, 2010, 294-295 en ook J. DERIDDER, *Examenbetwistingen in het hoger onderwijs*, TORB 2015-2016, afl. 4, 243-247.

⁹⁴ Zie L.M. VENY, *Onderwijsrecht – I. Dragende beginselen*, Brugge, Die Keure, 2010, 295.

⁹⁵ *Supra* voetnoot 19.

zoverre de studievoortgangsbeslissing aan één van de categorieën beantwoord van artikel I.3, 69° Vlaamse Codex Hoger Onderwijs.

De hoorplicht geldt zowel voor de interne beroepsprocedure tegen een voor de student(e) nadelige examenbeslissing als de interne tuchtprocedure. De hoorplicht krijgt wel een andere invulling als het gaat om een tuchtprocedure : bij de interne beroepsprocedure tegen een onvoldoende examencijfer moet de beroepscommissie de student(e) enkel horen indien dit voorzien is in het onderwijs- en examenreglement anders volstaat de schriftelijke behandeling terwijl bij de interne tuchtprocedure de student(e) zich altijd mondeling moet kunnen verdedigen. Bij tuchtzaken heeft de student(e) altijd het hoorrecht, het recht op een advocaat, het recht om getuigen op te roepen en het recht om getuigen te ondervragen. Dit geldt volgens de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen niet alleen bij de tuchtrecht voor onderwijzers maar ook bij de tuchtrecht voor leerlingen^{96,97}

Het *patere legem* beginsel houdt in dat de bestuurlijke overheid zijn eigen regels moet respecteren. Als de onderwijsinstelling regels heeft uitgevaardigd met betrekking tot de modaliteiten van het examen (tijdstip, vorm, locatie, tijdsduur,...) dan kunnen ze deze niet zomaar wijzigen zonder de student(e) ruimschoots op voorhand in te lichten. Indien het onderwijsreglement bepaalt dat een evaluatie over de voortzetting van een stage enkel kan gebeuren in het bijzijn van de student(e) dan overtreedt de school het *patere legem* beginsel indien de student(e) niet wordt betrokken bij de evaluatie. Als de examencommissie volgens het onderwijs- en examenreglement de bevoegdheid heeft gekregen om de bestreden beslissing te vervangen door een nieuwe beslissing en deze bevoegdheid delegeert aan een docent dan schendt de examencommissie het *patere legem* beginsel⁹⁸. De examencommissie mag zich wel laten adviseren door een extern persoon (dit kan een docent zijn of een apart orgaan) zolang de examencommissie de beweegredenen die volgen uit het extern advies en die tot de beslissing hebben geleid aan de uitspraak toevoegen.⁹⁹

Het vertrouwensbeginsel of ook wel het rechtszekerheidsbeginsel genoemd, verbiedt de bestuurlijke overheid om een rechtmatig opgewekt vertrouwen te schaden. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een student(e) tijdens de tussentijdse besprekingen van een (bachelor- of master)scriptie te horen krijgt van de promotor dat hij/zij op de goede weg is maar bij de uiteindelijke voorstelling juist kritiek krijgt van dezelfde promotor of wanneer een student(e) van zijn/haar promotor juist het advies krijgt om een geheel andere richting uit te gaan met zijn/haar scriptie en de student(e) dit advies volgt maar uiteindelijk blijkt dat de richting van die de student(e) oorspronkelijk wou uitgaan beter was. Als de student(e) zich op het vertrouwensbeginsel wil beroepen, moet hij/zij echter wel ter goeder trouw zijn¹⁰⁰.

Het zorgvuldigheidsbeginsel verplicht de administratieve overheid om zorgvuldig te handelen en om dus enkel een beslissing te nemen als de administratieve overheid over zo veel mogelijk

⁹⁶ R.Stvb. 29 oktober 2015, nr. 2541.

⁹⁷ Zie L.M. VENY, *Onderwijsrecht – I. Dragende beginselen*, Brugge, Die Keure, 2010, 279-288 en ook J. DERIDDER, *Examenbetwistingen in het hoger onderwijs*, TORB 2015-2016, afl. 4, 240-241.

⁹⁸ R.Stvb. 19 mei 2015, nrs. 2015/076 en 2015/079.

⁹⁹ Zie L.M. VENY, *Onderwijsrecht – I. Dragende beginselen*, Brugge, Die Keure, 2010, 295-297 en ook J. DERIDDER, *Examenbetwistingen in het hoger onderwijs*, TORB 2015-2016, afl. 4, 247-248.

¹⁰⁰ Zie L.M. VENY, *Onderwijsrecht – I. Dragende beginselen*, Brugge, Die Keure, 2010, 292-293.

informatie beschikt. Dit beginsel speelt zich vooral af bij de deliberatie in het basis en secundair onderwijs waarbij men de globale vaardigheden van de leerling in kwestie moet evalueren en aftoetsen met het leerplan. De delibererende klassenraad kan enkel een zorgvuldige beslissing nemen als het over zo veel mogelijk informatie over de student(e) beschikt. In tuchtzaken heeft het zorgvuldigheidsbeginsel ook een belangrijke rol. Een schoolbestuur of een examencommissie die een student(e) willen uitsluiten van respectievelijk de school zelf of van de deelname aan een examen wegens fraude dient zich eerst zorgvuldig te informeren en dus minstens de betrokkene zelf eerst te horen alvorens een beslissing te nemen. De bestuurlijke overheid moet ook bij de communicatie de nodige zorgvuldigheid aan de dag leggen. Een hogeschool of universitaire onderwijsinstelling die vergeet om de termijn voor het intern beroep voor het nieuwe academiejaar aan te passen aan het recent aangepaste decretale beroepstermijn¹⁰¹ is alles behalve zorgvuldig. De student(e) mag hiervoor niet benadeeld worden.¹⁰²

Het onpartijdigheidsbeginsel geldt net als de hoorplicht bij zowel de interne beroepsprocedure tegen een examenbeslissing die voor de student(e) nadelig is als de interne tuchtprocedure. Dit beginsel houdt in dat een medewerker van een administratieve overheid niet in een beroepsprocedure mag tussenkomen als hij zelf betrokken is bij de zaak als benadeelde of als tuchtonderhorige. De bestuurlijke overheid moet niet alleen objectief onpartijdig zijn, dus mogen er geen leden van de tuchtraad zijn met een connectie met het slachtoffer of de persoon waartegen de tuchtprocedure gevoerd wordt, maar ook subjectief onpartijdig zijn en dus moet de administratieve overheid ook voorkomen dat er een schijn van partijdigheid wordt opgewekt. Zo mag bijvoorbeeld een familielid van een student(e) niet zetelen in de beroepscommissie of mag de directeur niet zetelen in de tuchtraad als de student(e) waartegen de tuchtprocedure gevoerd wordt fysiek geweld tegen de directeur heeft gebruikt en dit het onderwerp uitmaakt van de tuchtprocedure. De subjectieve onpartijdigheid wordt bijvoorbeeld gekrenkt als een lid van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen een uitspraak heeft gedaan in de media die een schijn van partijdigheid kan opwekken bij de bevolking¹⁰³.

Omdat de algemene beginselen van behoorlijk bestuur ongeschreven rechtsregels zijn kan men onmogelijk verwachten van een niet-rechtenstudent(e) dat hij/zij weet wat de algemene administratieve beginselen nu juist inhouden. Daarom zou er een informatiebrochure voor deze studenten moeten voorzien worden met hierin de uitleg over deze beginselen en met een praktijkvoorbeeld die deze beginselen illustreren. Het zou bijzonder spijtig zijn als een student(e) zijn/haar beroep bij de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen ziet ontvankelijk doch ongegrond verklaart worden omdat hij/zij de verkeerde algemene beginsel van behoorlijk bestuur ingeroepen heeft. Bijvoorbeeld : een student(e) roept het redelijkheidsbeginsel in omdat de examencommissie de redenen voor het weigeren van een vrijstelling niet vermeld in zijn uitspraak en de student(e) dit onredelijk vindt. Hij had hier het formele motiveringsbeginsel moeten invoeren in plaats van het redelijkheidsbeginsel.

¹⁰¹ *Supra* voetnoot 16.

¹⁰² Zie L.M. VENY, *Onderwijsrecht – I. Dragende beginselen*, Brugge, Die Keure, 2010, 288-291 en ook J. DERIDDER, *Examenbetwistingen in het hoger onderwijs*, TORB 2015-2016, afl. 4, 243-247.

¹⁰³ Zie L.M. VENY, *Onderwijsrecht – I. Dragende beginselen*, Brugge, Die Keure, 2010, 284-288.

3. De werklast van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen

De steeds stijgende werklast van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen moet naar omlaag gebracht worden want een hoge werklast veroorzaakt lange wachttijden alvorens men de uitspraak verkrijgt. Een veel aangehaalde oplossing voor de hoge werklast is dat er te weinig vaste leden voorhanden zijn bij de Raad en dat men meer plaatsvervangende leden zou moeten aanstellen. Een alternatieve oplossing is het terugdringen van de terugkerende verzoekschriften (tijdens de periode 2006-2014 waren 271 van de 2036 verzoekschriften terugkerend¹⁰⁴). Deze kunnen twee vormen aannemen; de verzoekschrift na een eerdere gegrond en ontvankelijke beroepsprocedure waarbij de schoolinstelling volgens de student(e) geen rekening heeft gehouden met het eerder arrest of de verzoekschrift na een eerdere ongegrond of onontvankelijk beroepsprocedure. De eerste soort kan vermeden worden door de Raad voor betwisting inzake studievoortgangsbeslissingen de bevoegdheid te geven om dwangsommen uit te vaardigen per dag dat er niet aan het arrest gevolg wordt gegeven. De tweede soort kan vermeden worden door de student(e) een soort rolrecht te laten betalen na eerdere onontvankelijk of ongegrond verklaarde beroepsprocedure die handelt over hetzelfde onderwerp of het aantal beroepen die over hetzelfde onderwerp handelen decretaal te beperken in aantal. De eerste verzoekschrift moet echter kosteloos blijven om de beroepsprocedure laagdrempelig te houden. Dit zal tot gevolg hebben dat studenten grondiger gaan nadenken vooraleer men een beroep instelt bij de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen.

Nog een oplossing kan zijn als de correctoren van de examens het motiveringsbeginsel consequent zouden toepassen. Er zijn namelijk veel professoren en docenten die gewoon een streep door een foutief antwoord plaatsen zonder een motivering te geven waarom ze het antwoord foutief vinden. De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen heeft reeds geoordeeld dat de corrector hiermee de motiveringsbeginsel niet schendt bij theorie-examens¹⁰⁵, maar dat een uitgebreide motivering wel vereist is bij competenties en vaardigheidsproeven zoals geïntegreerde opleidingsstages, bachelor- en masterscripties, mondelinge verdedigingen van deze scripties en mondelinge examens in het algemeen, essays en papers en de voorstellingen hiervan. De motiveringsbeginsel mag dan wel geen toepassing vinden bij de kennisexamens, toch zou dit geen slechte zaak zijn om dit wel toepassing te laten vinden. In de eerste plaats omdat dit de student(e) de kans geeft om zijn/haar fouten beter te doen begrijpen waardoor men minder geneigd is om een intern beroep en verdere administratieve beroepen in te stellen. Ten tweede omdat er dan achteraf bij de inzage van de examens minder discussie is want de professor kan dan terugrijpen naar de motivering die hij geschreven had bij de verbetering. Ten slotte vermijdt men dat de schending van het motiveringsbeginsel ooit kan aangewend worden als vernietigingsgrond mocht de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen zijn huidige vaste rechtspraak betreffende de motiveringsvereiste bij theorie-examens herzien.

¹⁰⁴ Voor de berekening van deze cijfers werd beroep gedaan op de verslagboeken van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen van het jaar 2006 tot 2014. Deze verslagboeken zijn raadpleegbaar op de site onderwijs.vlaanderen.be/nl/verslagboeken-van-de-raad-voor-betwistingen-inzake-studievoortgangsbeslissingen. Terugkerend wil zeggen meer dan 1 keer ingediend door dezelfde verzoeker.

¹⁰⁵ Zie J. DERIDDER, *Examenbetwistingen in het hoger onderwijs*, TORB 2015-2016, afl. 4, 238 en ook R.Stvb. 14 november 2013, nr. 2013/322; R.Stvb. 7 juli 2015, nr. 2015/035 en R.Stvb. 17 december 2015, nr. 2.737.

4. Naar een federalisering en bevoegdheidsuitbreiding van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen?

Zou de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen niet beter gefederaliseerd worden? Indien het subsidiariteitsbeginsel¹⁰⁶ hierop wordt toegepast dan moet deze bovenstaande vraag affirmatief beantwoord worden. De federale staat kan de bevoegdheid van studievoortgangsbetwistingen in het Nederlandstalig hoger en universitair onderwijs beter uitoefenen want het komt de rechtszekerheid van elke Belgische (uitwisselings)student(e) ten goede als iedere student(e) in België gebruik kan maken van dezelfde beroepsinstantie. Deze bevoegdheid terug aan de Raad van State geven is echter geen goed idee omdat dan de bedoeling van de decreetgever dan ondergraven wordt namelijk de werklust van de Raad van State verlichten. Een bijkomend voordeel van de federalisering is dat er voor de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen grondwettelijk gezien¹⁰⁷ geen beperking meer bestaat voor het verlenen van de bevoegdheid om de burgerrechtelijke aspecten (schadevergoeding en rechtsplegingsvergoeding) van het beroep te regelen. Een alternatief voor de federalisering van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen is de Conseil interuniversitaire de la Communauté française de bevoegdheid te geven om geschillen inzake studievoortgangsbeslissingen te behandelen en een soortgelijke instantie op te richten voor de Duitstalige Gemeenschap. Dit alternatief zou echter niet de voorkeur genieten aangezien het zou leiden tot een wildgroei van administratieve rechtscolleges en de student(e) zijn/haar weg niet meer zou vinden in dit juridisch doolhof.

De uitwisselingsstudent(e) mag hierdoor wel geholpen zijn, er rest dan nog de problematiek van de inhoudelijke studievoortgangsbetwisting. Een administratieve rechtscollege kan zich nooit in de plaats stellen van het bestuur wanneer deze een discretionaire bevoegdheid (bijv. een professor die de examenvragen opstelt) uitoefent. Alleen wanneer de uitvoering van de discretionaire bevoegdheid een kennelijk onredelijk resultaat tot gevolg heeft, zal het administratieve rechtscollege kunnen ingrijpen. Omdat de Raad van State of de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen maar zeer zelden aanvaardt dat een beslissing kennelijk onredelijk is, zal een administratieve rechtscollege in deze situatie weinig soelaas bieden. Er is hier dus een leemte in de rechtsbescherming van de student(e).

Een oplossing voor dit probleem zou kunnen zijn om een aparte Raad op te richten. De beroepsprocedure zou voorgezeten worden door een raad van beroep bestaande uit professoren en/of hoogleraren van het vakdomein waarover het beroep handelt. De professor die het examen verbeterde mag echter geen deel uitmaken van de raad van beroep om de onafhankelijk en onpartijdig karakter van het beroep niet te schaden. Indien het beroep ontvankelijk en gegrond verklaart wordt dan zal de professor die het examen verbeterde zich moeten schikken naar het oordeel van de raad van beroep. Hoe deze beroepsprocedure eruit zou kunnen zien, wordt in Hoofdstuk V.B.2 verder uitgewerkt.

¹⁰⁶ Zie W. VANDENBRUWAENE, *Het subsidiariteitsbeginsel naar Belgisch Grondwettelijk Recht*, TBP 2013, 150-161.

¹⁰⁷ *Supra* voetnoot 86.

Hoofdstuk IV. De interne en externe beroepsprocedures

A. Het verschil tussen de interne en externe beroepsprocedures en de voor- en nadelen.

Een interne beroepsprocedure is een beroepsprocedure die door de onderwijsinstelling zelf wordt georganiseerd terwijl de externe beroepsprocedure bij een onafhankelijke instantie plaatsvindt. De voordelen van de interne beroepsprocedure zijn dat het meestal goedkoper en sneller is en er een inhoudelijke beoordeling mogelijk is terwijl de nadelen van de interne beroepsprocedure zijn dat er zich vragen kunnen rijzen met betrekking tot de onpartijdigheid en dat de kwaliteit van de beroepsuitspraken minder zal zijn dan de kwaliteit van administratieve rechtbanken. De externe beroepsprocedures hebben dan weer als voordeel dat de rechtsonderhorige meer procedurele waarborgen geniet en dat de kwaliteit van de rechtspleging beter is terwijl de externe beroepsprocedures wel als nadelen hebben dat het een grote maatschappelijke kost met zich meebrengt of de rechtszoekende zelfs rolrechten moet betalen¹⁰⁸, er slechts een marginale inhoudelijke toetsing mogelijk is en dat de procedure langer kan aanslepen dan de procedure zou mogen duren omwille van de opeenstapeling van de werklust bij deze externe beroepsinstanties.

B. De interne en externe beroepsprocedures in de praktijk.

In het huidige systeem van de studievoortgangsbetwisting in het hoger en het universitair onderwijs vindt er eerst altijd een interne beroepsprocedure plaats. Indien de student(e) het niet eens is met de beslissing van de interne beroepsinstantie, *in casu* de beroeps- of examencommissies, dan moet hij/zij naar een externe beroepsinstantie, in werkelijkheid de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbetwistingen(*) of de Raad van State, stappen. Het model van de studievoortgangsbetwisting in het basis- en secundair onderwijs (met uitzondering van het Franstalig basis- en secundair onderwijs) bevat zelfs drie interne procedures; namelijk het overleg met de directeur, de herevaluatie van de beslissing door de delibererende klassenraad en de beroepscommissie alvorens men een externe beroepsprocedure kan opstarten bij de Raad van State. Indien de interne beroepsinstantie of de externe beroepsinstantie een uitspraak velde in het voordeel van de student(e) dan moet het oorspronkelijke bestuurlijke overheid, de delibererende klassenraad, de examencommissie of de coördinerende verantwoordelijke voor het opleidingsonderdeel, een nieuwe beslissing nemen waarbij men rekening moet houden met het beschikkend gedeelte van de uitspraak.

(*) De beroepsprocedure voor de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen is eigenlijk een gemengde vorm van de interne en de externe beroepsprocedure want de voorzitter moet een minstens een jurist zijn (typerend voor een externe beroepsprocedure) maar de bijzitters zijn voormalige docenten van een universiteit of een hogeschool (typerend voor een interne beroepsprocedure). De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen is echter nog altijd een administratieve rechtcollege die extern is aan de onderwijsinstelling zelf dus wordt naar de beroepsprocedure bij deze Raad voor het verdere verloop van dit hoofdstuk verwezen als een externe beroepsprocedure.

¹⁰⁸ *Supra* voetnoot 48.

De regels met betrekking tot de externe beroepsprocedure werden vastgelegd door de wetgever (voor de Raad van State¹⁰⁹) en door de decreetgever (voor de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen¹¹⁰). Sommige beroepsmodaliteiten van de interne beroepsprocedure werden door de decreetgever bepaald (bijv. de beroepstermijn voor de interne beroepen¹¹¹) en sommige beroepsmodaliteiten werden door de rechtspraak uitgewerkt (bijv. de Raad van State heeft de regel opgesteld dat de beroepstermijn niet mag aanvangen voordat de betrokkene de beslissing heeft kunnen ontvangen¹¹²), maar voor de rest staat het de onderwijsinstellingen vrij om de regels inzake de intern beroepsprocedure zelf vast te stellen.

Dat hierdoor deze beroepsmodaliteiten soms grondig kunnen verschillen per onderwijsinstelling is hier een logisch gevolg van. Bijvoorbeeld in het Nederlandstalig universitair onderwijsstelsel verschilt de manier waarop de student(e) het intern beroep moet instellen. Bij de Universiteit Antwerpen¹¹³, de Universiteit Hasselt¹¹⁴ en de Vrije Universiteit Brussel¹¹⁵ dient dit te gebeuren het verzoekschrift door middel van een aangetekende brief gericht tot de voorzitter van de examencommissie te versturen terwijl bij de Universiteit Gent¹¹⁶ het beroep instelt moet worden door het verzoekschrift in de vorm van een aangetekende brief aan de rector te richten en een kopie van het verzoekschrift in een e-mail aan de ombudsman te verzenden. Bij de Katholieke Universiteit Leuven¹¹⁷ hebben ze een online formulier¹¹⁸ en als back-up een e-mailadres voorzien om intern beroep aan te tekenen. Aangezien een aangetekende brief met bewijs van ontvangst bij het moment van het schrijven van deze masterscriptie minimaal € 7,28¹¹⁹ kost en minstens één werkdag onderweg is, dat bij het onlineformulier een aantal gegevens (naam, voornaam, studentnummer, ...) worden ingevuld na het inloggen op de centrale inlogpagina en de universiteit het formulier bij het verzenden dadelijk ontvangt, verdient de online methode vanuit het oogpunt van efficiëntie en na kosten-baten analyse de voorkeur.

Het voorbeeld met de aangetekende brief gericht aan de voorzitter van de examencommissie zou tevens een voorbeeld kunnen zijn van een rechtstreekse vordering bij de examencommissie. De voorzitter van de examencommissie bij een rechtstreekse vordering voert een *a priori* controle uit om te kijken of er op het eerste zicht redenen toe bestaan om de onontvankelijkheid of de ongegrondheid van het verzoekschrift vast te stellen. Indien de voorzitter van de

¹⁰⁹ Art 1 ev. RvS-wet.

¹¹⁰ *Supra* voetnoot 17.

¹¹¹ *Supra* voetnoten 14, 15, 21, 23 en 30.

¹¹² *Supra* voetnoot 13.

¹¹³ Art. 25.1 Onderwijs- en examenreglement academiejaar 2016-2017 Universiteit Antwerpen, www.uantwerpen.be/images/uantwerpen/container1160/files/OER%202016-2017%20update%2020122016.pdf, 25-26.

¹¹⁴ Art. 1.3.3 "Rechtspositieregeling", Onderwijsregeling, examenregeling en rechtspositieregeling van het academiejaar 2016-2017 voor studenten van UHasselt en tUL, www.uhasselt.be/Documents/UHasselt/onderwijs/2016-2017/regelgeving/OER_2016-2017_zonder_opmaak_website.pdf, 38-39.

¹¹⁵ Art. 153 §1, Onderwijs- en examenreglement 2016-2017 Vrije Universiteit Brussel, www.vub.ac.be/sites/vub/files/reglementen/1617/oen_16-17_ar_19.09.2016.pdf, 67-68.

¹¹⁶ Art. 100 §2, Onderwijs- en examenreglement academiejaar 2016-2017 Universiteit Gent, www.ugent.be/student/nl/studeren/regelgeving/oen20162017.pdf/at_download/file, 83.

¹¹⁷ Art. 104, Onderwijs- en examenreglement 2016-2017 Katholieke Universiteit Leuven, www.kuleuven.be/onderwijs/oen/2016/.

¹¹⁸ KU Leuven, Interne Beroepsprocedure KU Leuven, www.kuleuven.be/onderwijs/beroeopen.

¹¹⁹ BPost, Bereken het tarief voor een brief, www.bpost.be/site/nl/verzenden/brieven-en-kaarten/bereken-het-tarief-voor-een-brief. De parameters zijn bestemming België, formaat C6, gewicht 0g-50g, opties aangetekend (+ € 5,29) en bewijs van ontvangst (+ € 1,25), hoeveelheid 1 en geven als resultaat € 7,28.

examencommissie het verzoekschrift na een korte inspectie ontvankelijk en gegrond verklaart dan roept de voorzitter de examencommissie bijeen. Men zou deze taak ook kunnen uitbesteden aan een onafhankelijke derde zoals in het voorbeeld met de aangetekende brief gericht aan de rector. In dit geval heeft de student(e) geen rechtstreekse vordering bij de examencommissie maar een intermediaire vordering bij de examencommissie. Het voordeel hiervan is dat de werklast van de examencommissie verlicht wordt en dat er rechtszekerheid geboden wordt doordat de onafhankelijke derde binnen een korte termijn de *a priori* controle naar de gegrondheid en de ontvankelijkheid moet uitvoeren en hiervoor door de examencommissie gecontroleerd kan worden, maar het nadeel is wel dat de procedure een omweg moet maken waardoor de student(e) zijn/haar rechtstreekse toegang bij de examencommissie verliest. De intermediaire vordering kan met de rechtstreekse vordering gecombineerd worden waarbij het verzoekschrift van de student(e) eerst gecontroleerd wordt door de onafhankelijke derde en de examencommissie het laatste woord heeft of omgekeerd. Tevens zou het mogelijk moeten zijn om de intermediaire vordering naast de rechtstreekse vordering te laten bestaan waarbij de student(e) kan kiezen tussen het rechtstreeks of de intermediaire vordering en bij afwijzing de andere weg kan bewandelen of waarbij men beide beroepen succesvol moet doorlopen alvorens de examencommissie kan samenkomen. Men zou de keuze ook kunnen beperken door het principe van *electa una via non datur recursus ad alteram*¹²⁰ toe te passen.¹²¹

In het basisonderwijs en het secundair onderwijs heeft de decreetgever er gekozen voor het model van de intermediaire vordering in te stellen¹²² (behalve in het Franstalige secundair onderwijs waarbij de student een overleg met de verantwoordelijke klasleraar mag maar niet moet aanvragen¹²³) waarbij het overleg met de directeur voorafgaand aan het beroep bij de beroepscommissie verplicht wordt gesteld. De afwijzing door de directeur verhindert echter niet dat de minderjarig leerling(e) onder begeleiding van de ouders of voogd een beroep kunnen instellen bij de beroepscommissie. Het overleg met de directeur is dus een oneigenlijke intermediaire vordering : ze moet wel uitgeoefend worden alvorens men een beroep bij de beroepscommissie kan instellen maar een weigering betekent in geen geval dat het beroep bij de beroepscommissie niet kan doorgaan. Waarom heeft de decreetgever dan hier voor de intermediaire vordering gekozen? Waarschijnlijk omdat de decreetgever de directeur zag als een soort ombudsman die de minderjarige leerling(e) en de ouders moest informeren over de motieven achter de beslissing en zo proberen te voorkomen dat men irrationele beroepen zou instellen. Enkel indien de directeur overtuigd zou worden door de uitleg van de minderjarige student(e) of door de uitleg van de ouders zou de delibererende klassenraad terug bij elkaar geroepen worden om de beslissing te revalueren.

Over de aard (rechtstreeks of intermediair) van de vordering en over het feit of er een voorafgaandelijke controle naar de ontvankelijkheid gebeurt bij de Raad van State en de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen blijven de wetgever en de decreetgever stil.

¹²⁰ Vrij vertaald betekent dit : eenmaal een keuze is gemaakt kan men niet terugkeren naar de andere keuze.

¹²¹ Zie R. VERSTEGEN, *Interne en externe procedures bij examenbetwistingen*, TORB 2003-2004, afl. 1, 47-48.

¹²² *Supra* voetnoten 7, 8, 21 en 30.

¹²³ *Supra* voetnoot 22.

Artikel II.296 Vlaamse Codex Hoger Onderwijs luidt als volgt : "Een onontvankelijk verzoekschrift kan lopende de beroepstermijn worden vervangen door een nieuw verzoekschrift, dat uitdrukkelijk de intrekking van het eerdere verzoekschrift bevestigt."¹²⁴ Dit artikel zou dode letter blijven als er geen *a priori* controle over de ontvankelijkheid zou plaatsvinden bij de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen want voordat de zaak op de rol wordt geplaatst en het ontvankelijkheidsvraagstuk op de zitting wordt behandeld, is de korte beroepstermijn van 7 dagen¹²⁵ al lang overschreden. Indien de voorzitter belast wordt met de taak om een voorafgaandelijke ontvankelijkheidscontrole door te voeren en vaststelt dat het beroep onontvankelijk is dan zou de voorzitter het verzoekschrift moeten terugsturen naar de verzoeker met de vermelding van het geciteerde wetsartikel, dat het verzoekschrift is afgewezen wegens de onontvankelijkheid en hoe men de onontvankelijkheid kan remediëren. Het zou bijvoorbeeld bijzonder spijtig zijn dat een verzoekschrift van een student(e) om een beroep in te dienen bij de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen wordt afgewezen omwille van het ontbreken van een handtekening¹²⁶ terwijl het verzoekschrift voor de rest in orde was en deze student(e) de situatie niet meer kan rechtzetten omdat de beroepstermijn reeds verstreken is. De decreetgever en de wetgever zouden enorme efficiëntiewinsten kunnen boeken als ze de *a priori* ontvankelijkheidscontrole zouden voorschrijven aan de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen en de Raad van State. Men filtert dan de onontvankelijke verzoekschriften er uit en men vermijdt zo dat er een lange behandeling nodig is voor deze beroepen onontvankelijk te verklaren. In het geval van een onontvankelijke verzoekschrift bij de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen kan de onontvankelijkheid zelfs nog rechtgezet worden door de verzoeker binnen de beroepstermijn waardoor de verzoeker niet meerdere beroepen moet indienen met hetzelfde voorwerp. Eenmaal de administratieve rechtscollege uitspraak heeft gedaan over de ontvankelijkheid van een verzoekschrift kan bij de zitting ter gronde hier niet meer op teruggekomen worden tenzij bewezen wordt dat de voorzitter een vergissing begaan heeft of een belangrijke rechtsgrond met betrekking tot de onontvankelijkheid niet heeft onderzocht. Het administratief beroep kan zo sneller afgewerkt worden aangezien de administratieve rechter zich enkel nog moet bezig houden met het bepalen van de (on)gegrondheid van de zaak.

Zou men deze interne en externe beroepsprocedures kunnen combineren om het beste uit de twee te kunnen halen? Dit zou mogelijk zijn door een Raad samen te stellen met professoren, hoogleraren of andere docenten van de onderwijsinstellingen zelf en deze Raad te laten voorzitten door een rechter of jurist die gespecialiseerd is in het onderwijsrecht zoals dit nu al gebeurt bij de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen. Deze gemengde beroepsprocedure heeft dan het voordeel dat het goedkoop is, dat het snel is, dat het mogelijk is om een inhoudelijke toetsing door te voeren, dat de voorzitter die een juridische achtergrond heeft de rechtswaarborgen kan vrijwaren en de uitspraken van deze Raad meer juridische kwaliteit kan geven. Hoe dit concreet gaat uitzien, wordt in het volgend hoofdstuk uitgelegd.

¹²⁴ Art. II.296 Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap.

¹²⁵ *Supra* voetnoot 18.

¹²⁶ Art. II.294, §2 Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap stelt de ondertekening van het verzoekschrift verplicht op straffe van onontvankelijkheid.

Hoofdstuk V. Voorstel tot hervorming van de studievoortgangsbetwistingsprocedures

A. Voorstel tot hervorming van de studievoortgangsbetwisting op het niveau van het basis- en secundair onderwijs.

1. De hervorming van de interne beroepsprocedure

De hervormde interne beroepsprocedure begint met het indienen van de verzoekschrift per aangetekende brief gericht tot de voorzitter van de beroepscommissie door de minderjarige leerling(e) of door de ouders (de minderjarige leerling(e) krijgt nu ook een (beperkt) initiatiefrecht om een beroep op te starten op voorwaarde dat dit onder begeleiding van een volwassene gebeurt, de volwassene hoeft niet noodzakelijk de ouder of voogd te zijn van de leerling(e), dit kan ook bijvoorbeeld een GON-begeleider¹²⁷ of een advocaat zijn) na eventueel inzage te hebben gevraagd in de verslagen van de delibererende klassenraad. De beroepstermijn mag niet minder bedragen dan vijf werkdagen vanaf de kennisname van de beslissing (de afschaffing van artikel 115/4 Vlaamse Codex Secundair Onderwijs wordt dus ongedaan gemaakt en de beroepstermijn wordt verhoogt van drie werkdagen naar vijf werkdagen). Een onlineformulier zou tot de mogelijkheden kunnen behoren maar dan enkel voor de interne beroepsprocedures bij het secundair onderwijs. Men kan niet verwachten van een leerling(e) in het lager onderwijs dat hij/zij overweg kan met een computer, en zelfs als zouden ze toch met een computer kunnen werken, hebben de lagere scholen meestal geen online schoolplatform (en het verplichten om een digitaal schoolplatform op te richten zou een onredelijke last betekenen voor de lagere scholen). De verplichting om eerst een overleg te vragen met de directeur verdwijnt (omdat dit een onnodig obstakel vormde en dit ten nadele van de efficiëntie van de studievoorgangsbetwisting) en maakt plaats voor een *a priori* controle door de voorzitter van de beroepscommissie (de intermediaire vordering wordt dus vervangen door een rechtstreekse vordering bij de beroepscommissie). De beroepsprocedure wordt nu niet meer eerst omgeleid door de directeur naar de delibererende klassenraad maar gaat rechtstreeks naar de beroepscommissie. De minderjarige leerling(e) en zijn/haar ouders konden vroeger zelfs bij de weigering van de directeur om de delibererende klassenraad samen te roepen naar de beroepscommissie stappen dus de verplichtmaking van het overleg had alle nut verloren. De mogelijke kritiek die men zou kunnen hebben bij deze vereenvoudigde beroepsprocedure dat het aantal ingediende beroepen zou stijgen en de werklast van de beroepscommissie verzwaart zal worden is dus ongefundeerd. Meer nog het nutteloze overleg met de directeur dat een eerste filter om onontvankelijke en kennelijke ongegronde beroepen tegen te houden moest voorstellen, wordt nu vervangen door een echte voorafgaandelijke ontvankelijkheidscontrole. De beroepscommissie behandelt het beroep en oordeelt of het beroep gegrond is of niet. Indien het beroep gegrond is dan hervormt de beroepscommissie zelf de bestreden beslissing in plaats van het terug te sturen naar de delibererende klassenraad (zoals nu nog het geval is¹²⁸) en is het beroep dus afgesloten.

¹²⁷ GON staat voor Geïntegreerd Onderwijs. Een GON-begeleider is iemand die een leerling(e) met een handicap, leerproblemen of opvoedingsproblemen helpt en begeleidt.

¹²⁸ Deze procedure stond beschreven in het inmiddels opgeheven artikel 115/4 Codex secundair onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap. De tekst van artikel 115/4 Codex secundair onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap is wel nog terug te vinden in artikel III.9 Decreet van 1 juli 2011 betreffende het onderwijs XXI.

2. De hervorming van de externe beroepsprocedure

Als de beroepscommissie echter oordeelt dat het beroep ongegrond is dan staat er nog een beroepsmogelijkheid open bij een nog op te richten "Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het leerplichtonderwijs¹²⁹" op het federale niveau. De minderjarige leerling(e) en hun ouders (ook hier heeft de minderjarige leerling(e) een beperkt initiatiefrecht) hebben tien werkdagen de tijd om een beroep op te starten bij deze Raad door middel van een verzoekschrift per aangetekende brief op te sturen naar de hoofdzetel van deze Raad. De vermeldingen die het verzoekschrift moet bevatten zullen dezelfde zijn als de huidige Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen. De ontvankelijkheidsvoorwaarden met betrekking tot het verzoekschrift zullen dus milder zijn dan de ontvankelijkheidsvoorwaarden van de Raad van State. De beroepsprocedure is volledig kosteloos zoals bij de huidige Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen in vergelijking met het rolrecht die men dient te betalen voor een beroepsprocedure op te starten bij de Raad van State. De Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het leerplichtonderwijs zal de bevoegdheid met betrekking tot de beroepen tegen de weigering om het getuigschrift lager onderwijs toe te kennen, de beroepen tegen de toekenning van een B-attest of C-attest en de beroepen tegen de tuchtsancties van de Raad van State overnemen en hierdoor zal de werklast van de Raad van State verder verlicht worden. Deze Raad zal voornamelijk bestaan uit jeugdrechters, experts in het jeugdrecht en experts in het onderwijsrecht. De Raad zal kunnen toetsen aan het schoolreglement, de onderwijsdecreten en reglementen, de algemene beginselen van behoorlijk bestuur en internationale kinderrechtenverdragen (zou vooral bij tuchtzaken van toepassing kunnen zijn, bijv. het verbod op lijfstraffen¹³⁰). Deze Raad zal ook voorlopige maatregelen en herstelmaatregelen kunnen bevelen. Ook hier zal de voorzitter van de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het leerplichtonderwijs een voorafgaandelijke ontvankelijkheidscontrole uitoefenen. Bij een onontvankelijk verzoekschrift krijgt de verzoeker zijn verzoekschrift teruggestuurd en zal hij nog een kans hebben om de onontvankelijkheid recht te zetten tijdens de beroepstermijn. Indien de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het leerplichtonderwijs het beroep onontvankelijk en gegrond verklaart dan wordt de bestreden beslissing vernietigd en wordt de zaak terug verwezen naar de beroepscommissie. Hier is een hervorming van de beslissing door deze Raad niet mogelijk want de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het leerplichtonderwijs is nog altijd een administratieve rechtscollege en kan zich dus niet in de plaats stellen van het oorspronkelijke bestuur. De beroepscommissie moet rekening houden met de beschikking van deze Raad en moet de beslissing ofwel hervormen ofwel een nieuwe beslissing nemen. De Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het leerplichtonderwijs kan een dwangsom opleggen per dag dat er geen gevolg wordt gegeven aan de uitspraak van deze Raad. Aangezien de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het leerplichtonderwijs een federale administratieve rechtscollege is, kan deze Raad ook de burgerlijke vorderingen (zoals de vordering tot schadevergoeding en de rechtsplegingsvergoeding) afhandelen. Tegen de beslissingen van deze Raad kan men nog enkel een cassatieberoep instellen bij de Raad van State.

¹²⁹ De term leerplichtonderwijs betekent het lager onderwijs en het secundair onderwijs en duidt dus niet op het feit dat de leerling(e) leerplichtig en dus minderjarig moet zijn om een beroep te kunnen instellen bij deze Raad. Ook meerderjarige leerlingen op het secundair onderwijs kunnen een beroep opstarten bij deze Raad.

¹³⁰ Art. 19 Kinderrechtenverdrag.

B. Voorstel tot hervorming van de studievoortgangsbetwisting op het niveau van het hoger en universitair onderwijs.

1. De hervorming van de interne beroepsprocedure

De hervorming van interne beroepsprocedure neemt aanvang bij de online inzage van het examen die op hetzelfde moment beschikbaar wordt gesteld als de examenresultaten. De student(e) kan de inzage van zijn/haar examenkopij raadplegen door op het examencijfer te klikken waardoor het verbeterde examenexemplaar in een pop-up venster verschijnt. Men zou als kritiek kunnen hebben dat de digitale inzage een buitengewone last op de universiteiten en hogescholen teweeg zou kunnen brengen en dat de student(e) hierdoor een persoonlijk contactmoment met de docent verliest. De digitale inzage vereist inderdaad veel voorbereidingswerk want alle examenexemplaren moeten ingescand worden en het ingescande examenexemplaar moet nog gekoppeld worden aan het juiste studentnummer. Langs de andere kant moet de professor of hoogleeraar geen inzagemoment meer organiseren en hiervoor een dag moeten opofferen. Men zou de werklast van het inscannen aanzienlijk kunnen inperken als men alleen voor de studenten die een onvoldoende hebben gehaald automatisch een digitale inzage voorziet. Indien een student(e) die geslaagd is zijn/haar examenkopij wil inzien dan kan hij/zij een verzoek richten tot de coördinerend verantwoordelijke van het opleidingsonderdeel. Het persoonlijk contact gaat inderdaad verloren bij de online inzage maar de student(e) kan op zijn/haar beurt zijn/haar examenexemplaar grondiger doornemen en toch vragen stellen via e-mail. Ten eerste zijn deze vragen via e-mail doorgaans beter doordacht, ten tweede kan de docent het antwoord op de vragen beter voorbereiden en ten derde moet men als student(e) niet een lesuur opofferen wanneer de inzage van het examen samenvalt met een ander vak. Nog een voordeel van de online inzage is dat er onrechtstreeks een extra controle naar materiële vergissingen plaatsvindt bij het koppelen van de ingescande examenkopij bij het juiste studentnummer.

Indien de universiteit of hogeschool toch de klassieke inzage verkiest dan moet de beroepstermijn wel geschorst worden zolang de inzage nog niet heeft plaatsgevonden. In elk geval wordt het beroep bij de examencommissie aanhangig gemaakt door het online beroepsformulier in te vullen en door te sturen binnen de tien werkdagen (de beroepstermijn is tien werkdagen zowel voor materiële vergissingen als schendingen van het recht) na de bekendmaking van de examencijfers en na de terbeschikkingstelling van de inzage. De ombudsman krijgt automatisch een kopie van het digitaal verzoekschrift toegezonden en kan een gesprek opstarten met de student(e) om hem/haar te informeren over de beroepsprocedure bij de examencommissie of de student(e) hier zelfs in bij te staan. De voorzitter van de examencommissie voert een *a priori* controle uit om te kijken of het beroep niet onontvankelijk of kennelijk ongegrond is. Indien het verzoekschrift onontvankelijk en niet kennelijk ongegrond is bevonden dan wordt de examencommissie samengesteld voor de zaak. De examencommissie behandelt het beroep en als het beroep gegrond wordt verklaart dan hervormt de examencommissie de initiële studievoortgangsbeslissing. Indien het beroep ongegrond wordt verklaart dan verwijst de examencommissie de student(e) door naar een coördinerend verantwoordelijke voor de rechtsbescherming.

2. De hervorming van de externe beroepsprocedure

De coördinerend verantwoordelijke voor de rechtsbescherming identificeert de aard van de studievoortgangsbetwisting (materieel/inhoudelijk of formeel/vormelijk) en verwijst de student(e) naar de juiste instantie. Indien het een inhoudelijk studievoortgangsbetwisting betreft dan verwijst de coördinerend verantwoordelijke de student(e) door naar de nog op te richten (federale) Raad der academici. Indien het gaat om een vormelijke studievoortgangsbetwisting dan verwijst de coördinerend verantwoordelijke de student(e) door naar de reeds bestaande Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen die onder de hervorming de naamswijziging "de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het hoger en universitair onderwijs" meekrijgt (de naamswijziging was nodig om het onderscheid te kunnen maken met de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het leerplichtonderwijs). Om de verdeling van de beroepen over deze twee Raden in goede banen te leiden is de rol van de coördinerend verantwoordelijke voor de rechtsbescherming¹³¹, vanwaar er altijd één aanwezig moet zijn op elke universiteit en hogeschool, cruciaal. Wat als de coördinerend verantwoordelijke voor de rechtsbescherming een vergissing maakt en de student(e) naar de verkeerde Raad stuurt? Indien de beroepstermijn nog niet voorbij is dan verwijst de Raad waar de student(e) zich verkeerd heeft aangemeld de student(e) door naar de juiste instantie. Als de beroepstermijn intussen wel verstreken is dan kan de student zich beroepen op de leer van de gemiste kans¹³² om rechtsherstel te bekomen. Deze rechtsherstel kan bestaan uit een schadevergoeding maar ook uit een herstel in natura door toch een beroep bij de juiste Raad te mogen instellen ondanks dat de beroepstermijn afgelopen is. Daarom is het ook belangrijk dat de voorzitter van juiste Raad een *a priori* ontvankelijkheidscontrole uitoefent, enkel dan kan de voorzitter van deze Raad de student(e) deze gunst verlenen. De verwerende partij, de (examencommissie van de) onderwijsinstelling tegen wiens beslissing het beroep ingesteld wordt, kan dan ook bij de zitting ter gronde hiertegen geen exceptie van onontvankelijkheid wegens laattijdig ingesteld beroep opwerpen wegens het principe van *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*¹³³ want de fout die geleid heeft tot de laattijdigheid is afkomstig van de onderwijsinstelling zelf.

De beroepstermijnen en de wijze waarop het beroep wordt ingesteld zijn voor beide beroepsinstanties dezelfde : de student(e) moet binnen de vijftien werkdagen na kennisname van de beslissing van de examencommissie het beroep instellen door het verzoekschrift per aangetekende brief op te sturen naar de juiste beroepsinstantie. Het aantal beroepen die eenzelfde verzoeker kan indienen met hetzelfde voorwerp wordt beperkt tot één (tenzij het vorig beroep gegrond was verklaard en de examencommissie weigert om de bestreden beslissing aan te passen aan de beschikking van de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het hoger en universitair onderwijs) maar de beroepsprocedure blijft kosteloos. Wanneer het verzoekschrift onontvankelijk wordt verklaard voor een andere reden dan laattijdigheid dan heeft de student(e) nog de mogelijkheid om binnen de beroepstermijn het verzoekschrift te verbeteren.

¹³¹ Deze taak kan ook aan de ombudsman worden toegekend.

¹³² De leer van de gemiste kans werd ontwikkeld door het Hof van Cassatie in het Prizrak arrest van 5 juni 2008. *In casu* werd de verlies van een kans op herstel van een dekhengst (genaamd Prizrak) aanvaardt als schade in de zin van art. 1382 BW.

¹³³ Vrij vertaald : niemand kan zijn eigen tekortkomingen opwerpen als verdediging.

De Raad der academici heeft een variabele samenstelling wat de leden betreft. Deze leden zijn professoren, hoogleraren en andere academici uit een bepaald vakgebied die overeenstemt met de oorzaak van het beroep. Het enige vaste lid van de Raad der academici is de voorzitter die minstens in het bezit moet zijn van een diploma licentiaat in de rechten (als de voorzitter bovendien nog gespecialiseerd is in het onderwijsrecht is dit zeker een pluspunt). De leden mogen geen deel uitmaken van het onderwijzend personeel behorend tot de onderwijsinstelling die de bestreden beslissing genomen heeft. Deze regel is noodzakelijk om het onafhankelijk en onpartijdig karakter van de beroepsprocedure niet te schaden. Indien deze regel overtreden wordt dan kan de student(e) de betrokken lid wraken. De voorzitter voert ook hier een voorafgaandelijke ontvankelijkheidstoets door. Wanneer de voorzitter oordeelt dat het verzoekschrift niet onontvankelijk en het beroep niet kennelijk onredelijk is dan stelt de voorzitter de Raad der academici samen : de voornaamste professoren, de hoogleraren en andere academici van hetzelfde vakgebied (met uitzondering van de professor of de hoogleraar die de bestreden initiële examenbeslissing genomen heeft) als de oorzaak van het beroep worden opgeroepen om te komen zetelen in de Raad der academici. Diegene die opgeroepen worden kunnen de uitnodiging altijd weigeren maar het is niet alleen een hele eer om te mogen zetelen in deze Raad, ook ontvangen diegene die zetelen een door de federale overheid nog nader te bepalen vergoeding (vergelijkbaar met het puntensysteem van de pro deo advocaten). Om een geldige uitspraak te kunnen doen moeten er bij de Raad der academici tenminste zeven leden (inclusief de voorzitter) aanwezig zijn tijdens de zitting en de beraadslaging. Bij gebrek aan professoren en hoogleraren uit één bepaald vakgebied (bijv. staats- en bestuursrecht) kan men ook academici aanstellen uit de overkoepelende discipline (bijv. rechtsgeleerdheid). De Raad der academici kan de bestreden beslissing toetsen aan de decretale en reglementaire onderwijsbepalingen, het onderwijs- en examenreglement van de school en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur. Wat bijzonder is aan deze Raad is dat het niet echt een administratieve rechtscollege is maar eerder een vorm van peer review. Hierdoor kan de Raad van academici zelf de inhoudelijke studievoortgangsbeslissing hervormen wanneer het beroep gegrond wordt verklaard. Er staat enkel nog een voorziening in cassatie open tegen de beslissingen van deze Raad van academici bij de Raad van State.

De Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het hoger en universitair onderwijs wordt onder de hervorming gefederaliseerd waardoor nu ook de studenten van de Franstalige hogescholen en universiteiten en de studenten van de Duitstalige *Autonome Hochschule in der Deutschsprachigen Gemeinschaft* (AHS-DG) een beroep kunnen instellen bij deze Raad. Bijgevolg krijgt de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het hoger en universitair onderwijs onder deze hervorming de hoognodige versterking door meer federale administratieve rechters aan te stellen als leden van deze Raad. De uitwisselingsstudent(e) kan zich nu wel richten tot deze Raad voor de periode dat hij/zij les volgde in een hogeschool of een universiteit die tot een andere Gemeenschap behoort dan de hogeschool of universiteit waar hij/zij ingeschreven is als normale student(e). Tijdens de behandeling van het beroep wordt de bestreden beslissing getoetst aan de onderwijsdecreten en reglementen van de Gemeenschap waartoe de hogeschool of universiteit behoort en/of het onderwijs- en examenreglement van de hogeschool of universiteit die de bestreden beslissing genomen heeft. De bevoegdheden van de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het hoger en

universitair onderwijs komen grotendeels overeen met de bevoegdheden van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbetwistingen. Het verschil in bevoegdheden ligt vooral in het feit dat de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het hoger en universitair onderwijs de bestreden beslissing nu kan toetsen aan alle onderwijsdecreten en reglementen in België (afhankelijk van waar de student is ingeschreven, men kan bijvoorbeeld niet de Waalse onderwijsdecreten toepassen op een Vlaamse hogeschool) en niet enkel aan de onderwijsdecreten en reglementen van de Vlaamse Gemeenschap. De Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het hoger en universitair onderwijs krijgt bovendien ook nog de bevoegdheid om voorlopige maatregelen (bijv. schorsing) en herstelmaatregelen (bijv. de student toelaten om het volgend aan het volgend academiejaar te laten beginnen) te bevelen, iets wat de Vlaamse decreetgever¹³⁴ bij het ontwerpen van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen aanvankelijk ook had voorzien maar in de definitieve wet beperkt heeft tot één specifiek geval¹³⁵. De Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het hoger en universitair onderwijs krijgt nu ook de bevoegdheid om dwangsommen op te leggen per dag dat de onderwijsinstelling weigert om gehoor te geven aan de uitspraak van deze Raad. Omdat de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het hoger en universitair onderwijs nu een federale administratieve rechtscollege geworden is, kan deze Raad vorderingen tot schadevergoeding toekennen en een rechtsplegingsvergoeding toekennen aan de in het gelijk gestelde partij (maar enkel indien deze partij zich heeft laten vertegenwoordigen door een advocaat gedurende de beroepsprocedure).

Zowel de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het hoger en universitair onderwijs als de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het leerplichtonderwijs zetelen in voltallige zitting met 5 leden waarvan 1 voorzitter en 4 bijzitters. Omwille van de federalisering van deze Raden moeten de leden bovendien de 3 officiële landstalen van België (Nederlands, Frans en Duits) machtig zijn. De voorzitter is zoals bij de huidige Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen een jurist. De bijzitters bestaan uit gewezen docenten van een hogeschool of een universiteit die behoort tot één van Gemeenschappen in België.

Bij de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het hoger en universitair onderwijs gaat de voorzitter eerst een *a priori* ontvankelijkheidscontrole uitvoeren alvorens deze Raad in voltallige zitting zich over de zaak buigt. Indien de voorzitter van deze Raad oordeelt dat het beroep *prima facie*¹³⁶ ontvankelijk is en de voltallige Raad beslist bij gewone meerderheid dat het beroep gegrond is dan vernietigt de Raad de bestreden beslissing en wordt de zaak teruggestuurd naar de examencommissie die de bestreden beslissing moet hervormen of vervangen door een nieuwe beslissing.

¹³⁴ Ontwerp van het decreet betreffende de rechtspositieregeling van de student, de medezeggenschap in het hoger onderwijs, de integratie van bepaalde afdelingen van het hoger onderwijs voor de sociale promotie in de hogescholen en de begeleiding van de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, *Parl.St.* VI. Parl. 2003-2004, nr. 1960/1, 17.

¹³⁵ Art. II.292, §1 Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap : "In het geval [waarbij de gemotiveerde vernietiging van een onrechtmatig genomen studievoortgangsbeslissing wordt uitgesproken], kan de Raad, zo hij dit op grond van de aangedragen feiten kennelijk noodzakelijk acht, bevelen dat de verzoeker in afwachting van een nieuwe beslissing voorlopig ingeschreven wordt, alsof geen nadelige studievoortgangsbeslissing was genomen." (tekst tussen haakjes toegevoegd)

¹³⁶ Vrij vertaald : op het eerste zicht.

De regels inzake bewijsvoering bij deze nieuwe Raden zijn relatief soepel (zeker bij beroepen tegen examentuchtbeslissingen waarbij men moet beroep doen op getuigenissen van de examentoezichter en eventueel andere studenten). Het bewijs mag geleverd worden met alle middelen van recht. Dit is geen onbelangrijk detail als men weet dat bij de huidige Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen maar gemiddeld 20% van de studenten en 35% van de onderwijsinstellingen beroep doet op een advocaat¹³⁷. Het bewijs moet wel onderworpen worden aan debat op tegenspraak, indien dit niet gebeurt mogen de leden van de Raad hun beoordeling niet steunen op dit bewijs. Laattijdig ingediend bewijs moet uit de debatten worden geweerd tenzij de voorzitter beslist om de debatten terug te openen.

Zoals bij de huidige Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen kan men enkel nog cassatieberoep indienen bij de Raad van State tegen de beslissingen van de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het hoger en universitair onderwijs.

3. Voorstel voor het invoeren van de "class action (lawsuit)" of de groepsvordering¹³⁸

Zoals reeds al werd aangehaald komt de situatie waarbij meerdere studenten een beroep indienen met hetzelfde voorwerp niet vaak voor. De groepsvordering gaat dan ook in de praktijk niet vaak gebruikt worden.

Zowel bij de interne als externe beroepsprocedure wordt het mogelijk om een groepsvordering in te stellen op het niveau van het hoger en universitair onderwijs (bij het basis- en secundair onderwijs is dit niet mogelijk omdat elke deliberatie voorafgaand aan de toekenning van een (A-, B-, of C-)attest of weigering om een getuigschrift lager onderwijs uit te reiken uniek is). De groepsvordering zal enkel mogelijk zijn bij een examenbetwisting. Bij de examentuchtbeslissing is een groepsvordering onmogelijk (hoewel een tuchtsanctie ook collectief kan opgelegd worden) omdat de beroepsinstanties de betrokkene individueel moet kunnen horen.

Bij de interne beroepsprocedure gebeurt de koppeling van verzoekschriften met dezelfde voorwerp dankzij het online systeem automatisch waarbij de student(e) die geen deel uit wil maken van een groepsvordering dit moet aangeven (opt-out) terwijl bij de externe beroepsprocedure van de verschillende Raden moet de groepsvordering per aangetekende brief worden ingesteld. Ook hier speelt de coördinerend verantwoordelijke voor de rechtsbescherming een cruciale rol want hij/zij kan de student(e) wiens intern beroep is afgewezen wegens ongegrondheid informeren over hangende beroepen met hetzelfde voorwerp en kan de student(e) voorstellen om in te tekenen (opt-in) op een reeds bestaande maar nog hangende groepsvordering of om zelf een groepsvordering op te starten. De deelnemers van de groepsvordering moeten van dezelfde onderwijsinstelling afkomstig zijn. Het opstarten van een groepsvordering schorst de beroepstermijn voor diegene die aan de groepsvordering deelnemen.

¹³⁷ Voor de berekening van deze afgeronde percentages werd beroep gedaan op de verslagboeken van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen van het jaar 2005 tot 2015. Deze verslagboeken zijn raadpleegbaar op de site onderwijs.vlaanderen.be/nl/verslagboeken-van-de-raad-voor-betwistingen-inzake-studievoortgangsbeslissingen. In absolute aantallen hebben de onderwijsinstellingen 966 en de studenten 554 keer beroep gedaan op een advocaat van 2778 totaal aantal zaken.

¹³⁸ Voor het schrijven van dit voorstel werd inspiratie gezocht bij de rechtsfiguur "rechtsvordering tot collectief herstel" in het consumentenrecht. Zie B. ALLEMEERSCH en S. VOET, *De rechtsvordering tot collectief herstel : een Belgische class action voor consumenten*, RW 2014-2015, afl.17, 643-661.

De studenten die een groepsvordering willen opstarten wijzen een onafhankelijke derde (meestal zal dit een advocaat gespecialiseerd in het onderwijsrecht zijn maar het kan ook een deskundige zijn¹³⁹) aan die hen gaat vertegenwoordigen in de groepsvordering en sluiten met hem/haar een contract en geven hem/haar een volmacht (in het geval van de deskundige). Bij de externe beroepsprocedure verzamelt deze persoon de bezwaren en bundelt deze tot één verzoekschrift. De kosten voor de aangetekende zending en de eventuele vergoeding van deze onafhankelijke derde (enkel een advocaat mag hier ereloon vragen en kosten aanrekenen, de deskundige mag enkel een vergoeding vragen voor het geleverde (intellectuele) werk, de *no cure no pay*¹⁴⁰ clause is in het geval van de advocaat verboden en nietig) worden verdeeld over de deelnemers van de groepsvordering.

Hierin verschilt de groepsvordering in de voorgestelde hervorming met de reeds bestaande vordering tot collectief herstel in het consumentenrecht want daar mag enkel een erkende consumentorganisatie optreden namens de deelnemers van de collectieve herstellvordering¹⁴¹. Dit naar analogie toepassen naar de groepsvordering tegen een onwettige studievoortgangsbeslissing en dus enkel studentenverenigingen bevoegd maken om optreden als onafhankelijke derde is een bijzonder slecht idee. Nog een verschil met de consumentrechtelijke rechtsvordering tot collectief herstel is dat bij de groepsvordering geen onderhandelingsfase voorafgaat omdat dit niet mogelijk is in het onderwijs contentieux. Onderhandelingen hebben enkel nut als de twee partijen vanuit de dezelfde onderhandelingspositie vertrekken. De student(e) vertrekt omwille van de pedagogische band met de onderwijsinstelling al van een zwakkere onderhandelingspositie.

Alvorens de groepsvordering ten gronde wordt behandeld voert de voorzitter van de examencommissie of de voorzitter van één van de Raden een ontvankelijkheidscontrole uit. Indien de groepsvordering onontvankelijk wordt verklaard tijdens deze ontvankelijkheidscontrole en de oorzaak ligt in een fout die door de onafhankelijke derde werd gemaakt dan kan dit aanleiding geven tot een schadevergoedingsvordering omdat een ontvankelijk beroep instellen een resultaatsverbintenis is.

Als de voorzitter van de examencommissie of de voorzitter van één der Raden oordeelt na het voorafgaandelijke ontvankelijkheidsonderzoek dat de groepsvordering ontvankelijk is dan kan de zaak ten gronde worden behandeld. Wanneer de zaak voorkomt bij de examencommissie of één van de Raden dan voert deze onafhankelijke derde het woord. De deelnemers van de groepsvordering kunnen instructies geven die door de meerderheid van de deelnemers gedragen moet worden met betrekking tot de strategie die deze persoon moet volgen tijdens het beroep. De onafhankelijke derde moet de deelnemers informeren over de stand van zaken en over eventuele problemen zoals een exceptie van onontvankelijkheid die de verweerder heeft opgeworpen. De informatieplicht is een resultaatsverbintenis wat betekent dat indien de onafhankelijke derde nalaat om de deelnemers van de groepsvordering in te lichten dit aanleiding kan geven tot een

¹³⁹ Art. II.309 Codex hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap gebruikt de term "raadsman". Art. I.3, 53° Codex hoger onderwijs definieert de term "raadsman" als "een advocaat of een deskundige". Een deskundige moet wel over een machtiging of volmacht beschikken tenzij hij/zij samen met de verzoeker verschijnt ter zitting.

¹⁴⁰ Een *no cure, no pay* clause is een regeling waarbij de advocaat enkel betaald wordt wanneer hij/zij de zaak wint, deze clause is in strijd met art. 446ter Ger. W. en de deontologische code van advocaten.

¹⁴¹ Art. XVII.39 Wetboek Economisch Recht. (hierna afgekort als WER)

contractuele schadevergoedingsvordering. Het winnen van de zaak is echter een middelenverbintenis dus moet men aantonen dat men er alles aan heeft gedaan in het mate van het mogelijke (dit wordt strenger beoordeelt bij de advocaat dan bij de deskundige) om het beroep tot een goed einde te brengen.

Tijdens de procedure zou de onafhankelijke derde kunnen vervangen worden indien minstens twee derde van de deelnemers zich akkoord verklaart met de vervanging. In dat geval moet er een nieuwe groepsvertegenwoordiger worden aangesteld. Deze aanstelling gebeurt op dezelfde wijze zoals bij de opstarting van de groepswijze en dus wordt de nieuwe groepsvertegenwoordiger bij gewone meerderheid van de deelnemers verkozen.

Zolang er nog geen uitspraak is over de groepsvordering en de zaak nog hangende is kan een deelnemer zich terugtrekken (opt-out) uit de groepsvordering en zelf een individueel beroep indienen omdat de beroepstermijn geschorst was tijdens de behandeling van de groepsvordering. Eenmaal een uitspraak is gevallen in de zaak is een terugtrekking niet meer mogelijk, maar dan kunnen er wel studenten die een nog hangend beroep met hetzelfde voorwerp hebben, intekenen (opt-in) per aangetekende brief op de reeds afgehandelde groepsvordering. De examencommissie die de uitspraak van de groepsvordering moet uitvoeren door de bestreden beslissing te hervormen, oordeelt soeverein of de intekening door studenten na de uitspraak wel gaat over een beroep met hetzelfde voorwerp en dus geldig is. Indien de examencommissie oordeelt dat de intekening geldig is dan hervormt de examencommissie de bestreden beslissing op dezelfde wijze als de beslissingen die bestreden werden door de groepsvordering.

Wanneer de examencommissie of één van de Raden uitspraak doet over de groepsvordering dan geldt deze uitspraak voor alle deelnemers van de groepsvordering. Indien de examencommissie de groepsvordering ontvankelijk en gegrond verklaart dan hervormt de examencommissie de bestreden beslissing voor alle deelnemers van de groepsvordering. Als één van de Raden de groepsvordering ontvankelijk en gegrond acht dan vernietigt deze Raad de bestreden beslissing en wordt de zaak teruggestuurd naar de examencommissie die de bestreden beslissing ofwel moet hervormen ofwel een nieuwe beslissing moet nemen.

Enkel bij de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het hoger en universitair onderwijs kunnen de deelnemers van de groepsvordering een deel van hun kosten terug recupereren door een schadevergoeding en/of een rechtsplegingsvergoeding te vragen. Ze zullen hun vordering tot schadevergoeding individueel moeten instellen want de omvang van de schade verschilt per deelnemer. In de andere gevallen zal men individueel (want buiten de rechtsoverheid tot collectief herstel in het consumentenrecht bestaat er geen ander collectieve herstellvordering in het Gerechtelijk Wetboek en ook hier is de schade eerder persoonlijk dan collectief van aard) naar de burgerlijke rechter moeten stappen om een schadevergoeding te bekomen.

Maar wat is nu eigenlijk de schade veroorzaakt door een onwettige studievoortgangsbeslissing? Ten eerste is er de moreel schade want zijn/haar rechtsvaardigheidsgevoel en het vertrouwen in de overheid van de student(e) is gekrenkt, ten tweede is er de materiële schade : dit zou een verlies van een kans kunnen zijn want de student(e) kan door de onwettige studievoortgangsbeslissing de kans verliezen om bijvoorbeeld in een prestigieuze advocatenkantoor te werken maar dit zou evengoed de leerachterstand kunnen zijn die de student(e) oploopt omdat hij/zij het volgende academiejaar later is kunnen beginnen, ten slotte is er ook nog een mogelijke schadevergoeding voor laster indien de student(e) bijvoorbeeld valselijk beticht wordt van plagiaat of examenfraude te hebben gepleegd.

Is het wel wenselijk om de schadevergoeding door een administratieve rechter te laten begroten? De Raad van State heeft sinds de Zesde Staatshervorming¹⁴² de bevoegdheid gekregen om schadevergoedingen toe te kennen maar dezelfde bevoegdheid bevat ook een mogelijkheid voor de Raad van State om de schadevergoeding te matigen *ex aequo et bono*¹⁴³. Aangezien de nieuwe Raden de bevoegdheid om schadevergoedingen toe te kennen van hetzelfde grondwetsartikel ontlenen, gaat de federale wetgever de matigingsbevoegdheid ook toekennen aan deze nieuwe Raden. De burgerlijke rechter kan een schadevergoedingsvordering ook matigen maar kan dit enkel doen wanneer de schadevergoedingen exorbitante proporties aannemen.

Zoals reeds al werd aangehaald zou het invoeren van de groepsvordering of ook wel de "class action (lawsuit)" genoemd enorme efficiëntiewinsten met zich meebrengen omdat de examencommissies en de Raden bij meerdere beroepsprocedures met hetzelfde voorwerp geen aparte beoordelingen moet maken en verschillende uitspraken moet vellen maar in één keer een beoordeling en uitspraak kan doen van alle zaken die onderdeel uitmaken van de groepsvordering.

Er stelt zich enkel nog een probleem indien tegen de groepsvordering cassatieberoep wordt aangetekend en de groepsvordering naar de Raad van State gaat. De groepsvordering zal dan terug opgesplitst moeten worden in individuele vorderingen omdat een "class action cassatieberoep" niet altijd mogelijk zal zijn bij de Raad van State. Er bestaan belangenverenigingen in België die met succes bijvoorbeeld stedenbouwkundige vergunningen van grote projecten hebben aangevochten. De Raad van State vereist hiervoor een concreet belang, in het statutair doel van deze belangenverenigingen moet hun werkingsgebied zowel *ratione loci*¹⁴⁴ als *ratione materiae*¹⁴⁵ voldoende nauwkeurig omschreven worden, en dus is een *actio popularis*¹⁴⁶ niet mogelijk. Men zou kunnen proberen om een VZW op te richten met als statutair doel "het opkomen tegen onwettige studievoortgangsbeslissingen" maar de kans dat de Raad van State het collectief belang, zoals beschreven in het statutair doel, aanvaardt is net als het onderscheid tussen een groepsvordering en een *actio popularis* zeer klein.

¹⁴² *Supra* voetnoot 84.

¹⁴³ Vrij vertaald : naar eerlijkheid en billijkheid.

¹⁴⁴ Vrij vertaald : wat betreft de plaats.

¹⁴⁵ Vrij vertaald : wat betreft de inhoud.

¹⁴⁶ Een *actio popularis* is een vordering die aangegaan wordt door één of meerdere individuen in naam van heel het volk.

C. Voorstel tot een vereenvoudigde verzoekschrift voor de studievoortgangsbetwisting.

De Vlaamse decreetgever heeft al een eerste aanzet gegeven voor het bekomen van een vereenvoudigde verzoekschrift om een beroep in te dienen bij de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen¹⁴⁷. De bedoeling van deze voorgestelde hervorming is om te komen tot een vereenvoudigde digitaal verzoekschrift voor alle beroepsprocedures tegen onwettige studievoortgangsbeslissingen waarbij bij het inloggen een aantal gegevens reeds worden ingevuld en de student(e) zo min mogelijk gegevens moet invullen. Er werd voor dit voorstel vooral inspiratie gezocht bij de vereenvoudigde aangifte voor personenbelastingen in het fiscaal recht.

Zoals ook al reeds aangehaald werd, hanteert de Katholieke Universiteit Leuven al een dergelijk systeem. Dit zou moeten uitgebreid tot alle interne en externe beroepen tegen studievoortgangsbeslissingen en ondergebracht worden in een globaal online platform. Om dit te kunnen implementeren krijgt iedere leerplichtige leerling(e), hogeschoolstudent(e) en universiteitsstudent(e) een uniek studentnummer die het studentnummer eigen aan de onderwijsinstelling vervangt (bijv. UH1131323 vervangt het oude studentnummer 1131323, waarbij de eerste twee letters duiden op de onderwijsinstelling, in dit geval Universiteit Hasselt) waarmee men kan inloggen op de eigen website van de onderwijsinstelling en op een website van één van de Gemeenschappen waartoe de onderwijsinstelling behoort. Het digitaal platform van de onderwijsinstelling dient enkel om een intern beroep in te dienen, in het geval dat de onderwijsinstelling een digitale inzage van de examens voorziet volstaat het om de link naar het online verzoekschrift toe te voegen aan de webpagina waarin de examenresultaten beschikbaar worden gesteld. Op dit onlineplatform van de overheid kan men een extern beroep indienen en kan men alle beroepen (zowel intern als extern) opvolgen. Door het digitale verzoekschrift te koppelen aan een studentenaccount vervalt de verplichting om het verzoekschrift te ondertekenen, iets wat veel studenten vergeten te doen waardoor hun verzoekschrift per aangetekende brief vroeger onontvankelijk werd verklaard. De familienaam, de voornaam, de studentnummer, de naam van de onderwijsinstelling, de studierichting van de student(e) en opleidingsonderdeel waarvoor men het beroep instelt, worden automatisch ingevuld wanneer de student het online verzoekschriftformulier opent. De student(e) moet enkel nog enkel het voorwerp van het beroep invullen en zijn/haar grieven uiteenzetten.

Wanneer de student(e) het online verzoekschrift instuurt, zullen de bevoegde beroepsinstanties op de hoogte gesteld worden. Bij het intern beroep wordt eventueel de ombudsman ook op de hoogte gesteld en bij het extern beroep wordt de onderwijsinstelling automatisch op de hoogte gesteld. Het moment van het insturen is bepalend voor de (laat)tijdigheid en dus de (on)ontvankelijkheid van het beroep. Bij overmacht (bijv. het uitvallen van de servers) moet de onderwijsinstelling of de Raad in een alternatief voorzien (bijv. een e-mailadres) of een respijtermijn toekennen. Zo niet dan kan de laattijdigheid niet worden gebruikt om het verzoekschrift onontvankelijk te verklaren aangezien de fout (deels) bij de beroepsinstantie zelf ligt.

¹⁴⁷ *Supra* voetnoot 126.

Het hoeft geen betoog dat efficiëntiewinsten die door het invoeren van deze online procedure moeilijk onderschat kunnen worden. Ten eerste zullen de beroepsinstanties het online verzoekschrift dadelijk ontvangen waardoor ze eerder kunnen beginnen met het voorbereiden van de zitting. Ten tweede moet de student(e) minder formulierelden invullen waardoor hij/zij meer tijd kan besteden aan het belangrijke namelijk de beschrijving van het voorwerp van het beroep en de uiteenzetting van argumenten waardoor de kwaliteit van de verzoekschriften erop vooruit gaat. Ten derde zullen de onderwijsinstellingen automatisch verwittigd worden waardoor de instellingen als verwerende partij bij de externe beroepen ook meer tijd hebben om het verweer voor te bereiden. Ten vierde kunnen de ombudsman en de coördinerend verantwoordelijke voor de rechtsbescherming om dezelfde reden de student(e) beter begeleiden. Ten slotte zou er een geautomatiseerd systeem kunnen worden voorzien die kennelijke onontvankelijke verzoekschriften eruit haalt en terugstuurt naar de afzender om zo als eerste filter tegen dergelijke verzoekschriften te dienen. De voorzitter van de beroepsinstantie zal nog altijd de verzoekschriften aan een ontvankelijkheidscontrole moeten onderwerpen.

De drempel om een verzoekschrift en hiermee verbonden een studievoortgangsbetwisting in te dienen wordt verlaagd. De procedure is dan ook effectief volledig kosteloos (de kosten voor een aangetekende brief¹⁴⁸ verdwijnen). De formaliteiten voor het indienen van de studievoortgangsbetwistingen zijn verlicht. Er is een betere begeleiding en opvolging mogelijk. Dit alles zal de rechtsbescherming van de meeste studenten tegen onwettige studievoortgangsbeslissingen verbeteren.

De oude regeling zal nog beperkt van kracht blijven voor (vooral lager) onderwijsinstellingen zonder digitaal platform en voor leerlingen zonder toegang tot het internet.

Ook de formaliteiten voor het indienen van een verzoekschrift per aangetekende brief zullen vereenvoudigd worden. Ten eerste zal het ontbreken van de handtekening niet automatisch in de onontvankelijkheid van het verzoekschrift resulteren. De verzoeker kan dit ter zitting zelf rechtzetten. Ten tweede zal de examencommissie zelf de ombudsman inlichten en zal de Raad zelf de onderwijsinstelling uitnodigen ter zitting en dient de verzoeker deze niet meer aan te schrijven door middel van een aangetekende brief. Ten derde kunnen de studenten zonder internetverbinding ten rade gaan bij door de federale overheid nog op te richten of reeds bestaande verenigingen zonder winstoogmerk die deze studenten begeleiden met het opstellen van een verzoekschrift. Ten slotte moeten de scholen zonder digitaal platform in een alternatief voorzien (bijv. reeds voorgedrukte en/of gedeeltelijk ingevulde formulieren).

Het vereenvoudigen van de beroepsprocedures heeft niet alleen het voordeel dat de efficiëntie van de studievoortgangsbetwisting en de rechtsbescherming van de student er wel bij varen, ook zal het indirect leiden tot minder cassatieberoepen en dus minder werklast bij de Raad van State.

¹⁴⁸ *Supra* voetnoot 119.

D. Tussenconclusie : de vermindering van de werklust bij de Raad van State door de voorgestelde hervorming.

De Raad van State wordt onder voorgestelde hervorming als het ware opgewaardeerd van administratieve rechter ten gronde bij studievoortgangsbetwistingen in het Nederlandstalig, Franstalig en Duitstalig basis- en secundair onderwijs en tevens in het Franstalig en Duitstalig hoger- en secundair onderwijs naar een cassatierechter van de nieuwe Raden. Aangezien een cassatierechter enkel nog moet controleren of de administratieve rechtscolleges zelf de wettelijke of de decretale bepalingen respecteren en geen substantiële vormvereisten of op straffe van nietigheid voorgeschreven normen schenden en dus niet meer de zaken inhoudelijk hoeven te behandelen¹⁴⁹, scheelt dit de Raad van State een enorme werklust. Door de bevoegdheid over studievoortgangsbetwistingen over te hevelen naar de nieuwe Raden kan de Raad van State zijn eigen achterstand verder wegwerken wat ook de bedoeling was van de Vlaamse decreetgever bij de oprichting van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen.

De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen was zelf nooit adequaat genoeg om deze aspiratie van de Vlaamse decreetgever waar te maken. De Raad van State bleef nog altijd bevoegd voor studievoortgangsbetwistingen afkomstig van de Nederlandstalig, Franstalig en Duitstalige lagere en secundaire scholen en de Franstalige en Duitstalige hogescholen en universiteiten waardoor het effect van de oprichting en de bevoegdheidsverschuiving van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen op de werklust van de Raad van State gering was (slechts 2778 zaken¹⁵⁰ werden tijdens de periode 2005-2015 onttrokken aan de bevoegdheid van de Raad van State). De werklust van de Raad van State bleef gedurende de periode 2005-2015 groeien waardoor de studievoortgangsbetwistingen behorend tot de bevoegdheid van de Raad van State meer en meer vertragingen opliepen en zo de efficiëntie van deze studievoortgangsbetwistingen hier steeds meer begon onder te lijden.

De voorgestelde hervormingen zorgen voor een breuk in deze neerwaartse spiraal van inefficiëntie door de bevoegdheden met betrekking tot de studievoortgangsbetwistingen van alle onderwijsinstellingen onder te brengen in aparte Raden. Deze Raden kunnen de studievoortgangsbetwistingen efficiënter behandelen omdat meer gespecialiseerd zijn in de materie van het onderwijs contentieux.

Door de federalisering en de opsplitsing in de voorgestelde hervorming van de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen is eindelijk voldaan aan de vooropgestelde doelstelling van de Vlaamse decreetgever.

¹⁴⁹ Art. 14 §2 RvS-wet.

¹⁵⁰ *Supra* voetnoot 137.

Hoofdstuk VI. Conclusie : de impact van de voorgestelde hervorming op de efficiëntie van de studievoortgangsbetwisting.

De voorgestelde hervorming zal de studievoortgangsbetwisting zeker efficiënter maken. Onnodige procedures (zoals het verplicht overleg met de directeur) werden afgeschaft en andere procedures (zoals het terugsturen van de vernietigde studievoortgangsbeslissing naar de beroeps- of examencommissie die de bestreden beslissing zelf kunnen hervormen) werden efficiënter gemaakt. De Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen wordt gefederaliseerd en opgesplitst in twee aparte Raden : de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het leerplichtonderwijs en de Raad voor betwistingen in het hoger en universitair onderwijs. De bevoegdheden worden van deze Raden worden verruimd (nu zijn ze tevens bevoegd voor Franstalig en Duitstalig basisonderwijs, secundair onderwijs, hoger onderwijs en universitair onderwijs) en de maatregelen die ze kunnen nemen worden uitgebreid want ze kunnen nu ook voorlopige maatregelen en herstelmaatregelen bevelen en schadevergoedingen en RPV toekennen.

De beroepstermijnen worden geharmoniseerd en opgetrokken om zo beter doordachte verzoekschriften mogelijk te maken en voor meer rechtszekerheid te zorgen. De Europese Unie harmoniseert ook voortdurend nationale wetgeving om meer rechtszekerheid en betere rechtsbescherming te bieden aan EU-burgers die tijdelijk naar een ander EU-land verhuizen. Om dezelfde redenen kan ook de harmonisering van de beroepstermijnen voor alle Gemeenschappen gerechtvaardigd worden omdat ook uitwisselingsstudenten soms voor een korte periode naar een onderwijsinstelling van een andere Gemeenschap verhuizen.

De *a priori* ontvankelijkheidscontrole en de summiere afhandeling van een onontvankelijk verzoekschrift (met een mogelijkheid tot remediering bij de Raden) zal grootste impact op de efficiëntie hebben want de Raden kunnen nu zich meer bezighouden met gegrondheid te bepalen van de ontvankelijke verzoekschriften.

De digitale inzage zal ervoor zorgen dat de beroepstermijnen niet geschorst hoeven te worden wat in de toekomst wel mogelijk moet gebeuren als de huidige Raad voor studievoortgangsbeslissingen de rechtspraak¹⁵¹ van de Raad van State zou volgen en zelfs strikter zou toepassen door de kennisname van de hele beslissing als voorwaarde te stellen voor de aanvang van de beroepstermijn.

Het online verzoekschrift zal ervoor zorgen dat de drempel en de kosten om een studievoortgangsbetwisting op te starten verlaagt wordt.

Er wordt een aparte Raad der academici opgericht op het niveau van de hogescholen en universiteiten om de inhoudelijke studievoortgangsbetwistingen te behandelen. Het bijkomend voordeel van de oprichting van een aparte Raad voor de inhoudelijke studievoortgangsbetwisting is dat de Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het hoger en universitair onderwijs deze inhoudelijke beroepen niet meer moet behandelen en hierdoor de werklast van deze Raad verlicht

¹⁵¹ *Supra* voetnoot 13.

wordt. De Raad van State blijft nog altijd bevoegd om de cassatieberoepen van deze Raden te behandelen en om rechtsspraakdoctrine te ontwikkelen.

Maar wat betekent deze hervorming nu voor de gemiddelde student? Gaat hij erop vooruit bij deze hervorming of was hij toch beter af onder het oude systeem van studievoortgangsbetwistingen?

De minderjarige leerling(e) krijgt voor het eerst dankzij de voorgestelde hervorming een beperkt initiatiefrecht om zowel een intern als extern beroep in te dienen onder begeleiding van een volwassene. De minderjarige leerling(e) aan het basis- en secundair onderwijs en hun ouders zullen minder formaliteiten moeten vervullen en zullen ook geen rolrechten meer moeten betalen om een beroep in te stellen bij de nieuwe Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het leerplichtonderwijs dan bij de Raad van State. Langs de andere kant is de beroepstermijn (10 werkdagen) voor deze nieuwe Raad ook korter dan de beroepstermijn (60 dagen¹⁵²) voor een annulatieberoep bij de Raad van State.

De hogeschoolstudent en de universiteitsstudent heeft een uitgebreidere rechtsbescherming tegen onwettige studievoortgangsbeslissingen gekregen want naast de formele of vormelijke studievoortgangsbeslissing kan nu ook de materiële of inhoudelijke studievoortgangsbeslissing volledig beoordeeld worden door de Raad der academici. Ook is het mogelijk onder de voorgestelde hervorming om een groepsvordering in te stellen wat een positief effect heeft zowel op de rechtsbescherming van de student(e) als op de efficiëntie van de studievoortgangsbetwisting.

De student in het algemeen heeft nu niet alleen meer beroepsmogelijkheden maar de kwaliteit van de beroepsmogelijkheden is ook aanzienlijk verbeterd. De Raad der academici bezit namelijk over een gespecialiseerde expertise dankzij de variabele samenstelling van deze Raad bestaande uit academici, professoren en hoogleraren ervaren in verschillende onderwijsdomeinen. De huidige Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen heeft enkel een algemene expertise in het onderwijsrecht. De Raad voor studievoortgangsbetwistingen in het leerplichtonderwijs bestaat uit leden die gespecialiseerd zijn in het jeugdrecht en het onderwijsrecht terwijl de Raad van State geen bijzondere expertise heeft in deze rechtstakken.

De student wordt in het hervormde systeem van studievoortgangsbetwistingen ook beter geïnformeerd. Zo wordt er bijvoorbeeld een brochure voorzien waarin de rechtsgronden (waaronder ook de algemene beginselen van behoorlijk bestuur) voor de vernietiging van een onwettige studievoortgangsbeslissing en de rechten van de student staan opgesomd.

De student hoeft nu niet meer naar de burgerlijke rechtbank te gaan want de nieuwe Raden zijn bevoegd voor de schadevergoeding, RPV en dwangsommen. Aangezien de beroepsprocedures bij deze nieuwe Raden kosteloos zijn, bespaart de student(e) hierdoor niet alleen tijd maar ook geld.

Gelet op de opmerkingen hierboven kan deze masterscriptie besloten worden door te stellen dat de voorgestelde hervorming niet alleen de efficiëntie van de studievoortgangsbetwisting maar ook de rechtsbescherming van de student ten goede komt.

¹⁵² *Supra* voetnoot 39.

Lijst van geraadpleegde werken

Rechtsleer

ALLEMEERSCH, B. en VOET, S., *De rechtsvordering tot collectief herstel : een Belgische class action voor consumenten*, RW 2014-2015, afl.17, 643-661.

DERIDDER, J., *Examenbetwistingen in het hoger onderwijs*, TORB 2015-2016, afl. 4, 237-248.

DERIDDER, J., *Studievoortgangsbetwistingen*, Mechelen, Kluwer, 2012, 240 p.

CHARLIER, F., COOLSAET, A., DEBERSAQUES, G., DECOCK, D., DERIDDER, J., DE SOMER, S., DUJARDIN, J., OPDEBEEK, I., PEETERS, B., RYCKASEYS, M., VAN DE VELDE, E., VAN GARSSE, S., VAN REGENMORTEL, A., VERBIST, S. en VERCRUYSSSEN, R., *De formele motivering van bestuurshandelingen*, Brugge, Die Keure, 2013, 601 p.

VANDENBRUWAENE, W., *Het subsidiariteitsbeginsel naar Belgisch Grondwettelijk Recht*, TBP 2013, 150-161.

VENY, L.M., *Onderwijsrecht – I. Dragende beginselen*, Brugge, Die Keure, 2010, 391 p.

VERSTEGEN, R., *Interne en externe procedures bij examenbetwistingen*, TORB 2003-2004, afl. 1, 39-54.

WEIS, K. en WILLEMS, K., *Gebuisd, maar toch geslaagd : delibereren omdat de student 'voldoet aan de globale opleidingsdoelen' – Notities bij de studiedag van 1 juni 2016 over contentieux in het onderwijs*, TORB 2016-2017, afl. 1, 84-88.

WILLEMS, K., *Het recht van studenten op kopienamen van examenkopijen – Openbaarheid van bestuur in hogeronderwijsinstellingen*, TORB 2016-2017, afl. 1, 61-74.

Rechtspraak

GwH 27 januari 2011, nr. 8/2011.

GwH 16 februari 2017, nr. 26/2017.

RvS 30 september 2015, nr. 232.386.

R.Stvb. 14 november 2013, nr. 2013/322.

R.Stvb. 7 augustus 2014, nr. 2014/112.

R.Stvb. 18 december 2014, nr. 2014/400.

R.Stvb. 19 mei 2015, nrs. 2015/076 en 2015/079.

R.Stvb. 30 juni 2015, nr. 2015/088.

R.Stvb. 7 juli 2015, nr. 2015/035.

R.Stvb. 29 oktober 2015, nr. 2541.

R.Stvb. 17 december 2015, nr. 2.737.

Wetgeving en reglementen

Besluit van de Regent van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, *BS* 23 augustus 1948, 6821.

Besluit van de Vlaamse Regering van 17 december 2010 houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs, *BS* 24 juni 2011, 37028.

Besluit van de Vlaamse Regering van 11 oktober 2013 tot codificatie van de decretale bepalingen betreffende het hoger onderwijs, *BS* 27 februari 2014, 15979.

Bijzondere Wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, *BS* 7 januari 1989, 315.

Decreet van 25 februari 1997 basisonderwijs, *BS* 17 april 1997, 8972.

Decreet van 19 maart 2004 betreffende de rechtspositieregeling van de student, de medezeggenschap in het hoger onderwijs, de integratie van bepaalde afdelingen van het hoger onderwijs voor de sociale promotie in de hogescholen en de begeleiding van de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen, *BS* 10 juni 2004, 43763.

Decreet van 26 maart 2004 betreffende de openbaarheid van bestuur, *BS* 1 juli 2004, 53371.

Decreet van 30 april 2004 betreffende de flexibilisering van het hoger onderwijs in Vlaanderen en houdende dringende onderwijsmaatregelen, *BS* 12 oktober 2004, 27295.

Decreet van 1 juli 2011 betreffende het onderwijs XXI, *BS* 30 augustus 2011, 55447.

Decreet van 4 april 2014 houdende diverse maatregelen betreffende de rechtspositie van leerlingen in het basis- en secundair onderwijs en betreffende de participatie op school, *BS* 20 augustus 2014, 61050

Decreet van de Vlaamse Regering van 17 juni 2016 betreffende het onderwijs XXVI, *BS* 10 augustus 2016, 48367.

Décret van 22 december 1994 relatif à la publicité de l'administration, *BS* 31 december 1994, 32774.

Décret van 24 juli 1997 définissant les missions prioritaires de l'Enseignement Fondamental et l'Enseignement Secondaire et organisant les structures propres à les atteindre, *BS* 23 september 1997, 24653.

Décret van 9 januari 2003 relatif aux organes d'avis en matière de politique scientifique et universitaire et à la concertation entre les différents organes consultatifs de l'enseignement supérieur, *BS* 31 januari 2003, 4327.

Décret van 2 juni 2006 relatif à l'évaluation externe des acquis des élèves de l'enseignement obligatoire et au certificat d'études de base au terme de l'enseignement primaire, *BS* 23 augustus 2006, 41954.

Décret van 7 november 2013 définissant le paysage de l'enseignement supérieur et l'organisation académique des études, *BS* 18 december 2013, 45239.

Dekret van 16 oktober 1995 über die Öffentlichkeit von Verwaltungsdokumenten, *BS* 29 december 1995, 34989.

Dekret van 31. augustus 1998 über den Auftrag an die Schulträger und das Schulpersonal sowie über die allgemeinen pädagogischen und organisatorischen Bestimmungen für die Regelschulen, *BS* 24 november 1998, 37687.

Die verschiedenen Ordnungen der AHS, www.ahs-dg.be/PortalData/13/Resources//2016-08-29_-_Ordnungen_AHS.pdf.

Gecoördineerde wetten op de Raad van State van 12 januari 1973, *BS* 21 maart 1973, 3461.

Onderwijs- en examenreglement 2016-2017 Katholieke Universiteit Leuven, www.kuleuven.be/onderwijs/oer/2016/.

Onderwijs- en examenreglement academiejaar 2016-2017 Universiteit Antwerpen, www.uantwerpen.be/images/uantwerpen/container1160/files/OER%202016-2017%20update%2020122016.pdf.

Onderwijs- en examenreglement academiejaar 2016-2017 Universiteit Gent, www.ugent.be/student/nl/studeren/regelgeving/oer20162017.pdf/at_download/file.

Onderwijsregeling, examenregeling en rechtspositieregeling van het academiejaar 2016-2017 voor studenten van UHasselt en tUL, www.uhasselt.be/Documents/UHasselt/onderwijs/2016-2017/regelgeving/OER_2016-2017_zonder_opmaak_website.pdf.

Onderwijs- en examenreglement 2016-2017 Vrije Universiteit Brussel, www.vub.ac.be/sites/vub/files/reglementen/1617/oer_16-17_ar_19.09.2016.pdf.

Sonderdekret van 21 februari 2005 zur Schaffung einer autonomen Hochschule, *BS* 3 juni 2005, 25908.

Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening van 15 mei 2009, *BS* 20 augustus 2009, 54890.

Wet van 29 juli 1991 betreffende de uitdrukkelijke motivering van de bestuurshandelingen, *BS* 19 september 1991, 19976.

Wet van 11 april 1994 betreffende de openbaarheid van bestuur, *BS* 30 juni 1994, 17662.

Wet van 6 januari 2014 met betrekking tot de Zesde Staatshervorming inzake de aangelegenheden bedoeld in artikel 77 van de Grondwet, *BS* 31 januari 2014, 8719.

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:
De efficiëntie van de examenbetwisting

Richting: **master in de rechten-rechtsbedeling**
Jaar: **2017**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

Thoelen, Dries

Datum: **15/05/2017**